

TÁRSADALMI VISZONYOK

FŐNÉPEK ÉS NEMESEK

Amint már korábban utaltunk rá, a székelység vérrokonság szerinti csoportosulásban érkezett mai lakhelyére. A hat nemzetség és 24 ága vezetőinek jelenléte töredékeiben megtalálható a felcsíki falvakban is. Szervezettségüket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy területüket egymás között felosztották, kialakultak a falvak közösségei, évente más-más nem és ág tagjai biztosították a vezetőket, ismereteink szerint két területen: a hadak ügyében és az igazság kimondásában. A nemzetségfők előnyös helyzetbe kerültek a többi tagokhoz képest, több állatuk, tán nagyobb részesedésük volt az esetleges zsákmányból, a nyílföldek kiosztásakor is nagyobb részre tarthattak igényt. Fokozatosan kialakult a székelység három rendje: a főemberek (primorok), a lófők, vagyis lovas katonák (primipili), a közszékelyek, tehát a gyalogok (pedites). Azt hozzá kell tennünk, hogy a főemberek, illetve nemesek rendje a lófők felső rétegéből fokozatosan alakult ki.

Az erdős területeket szabadon irthatták, több állattal rendelkező családok nagyobb területekre tudtak szert tenni, így a vagyoni különbözőség hozzájárult a rendek elkülönüléséhez. A vérségi öröklés helyét a vagyoni öröklés foglalta el, bár sokáig párhuzamosan is léteztek.¹

A székely főemberek megnevezésére 1407-ben került sor, amikor oklevélben előbbkelőket (seniores) írtak.

De előkelők vettek részt a jenőfalvi határban ítélezők között is 1406. július 1-jén.

Bizonyára a királynak tett szolgálatokért V. László király 1456. március 30-án több csíki személynek, közöttük a felcsíki, Szenttamási Szilveszternek és fiának, Lázárnak nemesi címet adományozott.²

1462-ben a szenttamási Lázár Bálintot említik nemesként, aki később Kászonban hadnagyí és bírói tisztséget töltött be. 1563-ban a Lázár családról Szenttamással kapcsolatban írtak.³

1464-ben Mátyás király a csíki főembereknek is parancsot közölt a brassói kereskedők kéréséről.⁴

Mátyás király uralkodása idején számba vett csíki főemberek: szenttamási, illetve szárhegyi Lázárok, csíkszentkirályi Andrások, zsögödi Mikók, csíkszentmihályi Sándorok, csíkszentmártoni és csíkszentgyörgyi Beczék, ajnádi Bernádok, szentléleki Czakok.⁵

A vagyoni különbségből adódó ellentétek fokozatosan erősödtek, a főnépek előnyeikkel visszaéltek, az elégedetlenség odáig fokozódott, hogy a székelyek Háromszéken 1465-ben Szolga Miklós vezetésével felkelésbe kezdtek, felégették a főemberek kastélyait. Mátyás király megbízásából Szentgyörgyi és Bazini János, erdélyi vajda és székelyek ispánja 1466. január 20-án megjelent Zabolán, odahívta a többi székely székekkel együtt a csíkiak képviselőit is, s régi törvényekre hivatkozva nemzetgyűlést tartottak, amelyen jelentős határozatokat fogadtak el. Megkövetelték, hogy a főrendűek megszabott törvények betartásával éljenek, szabadságot biztosítsanak a közrendűeknek.⁶

Mátyás király akkor is intézkedett a székelyek ügyében, amikor 1473-ban elrendelte, hogy a főemberek tartsák be a székelyek régi hagyományait, írják össze külön a lóföket és külön a gyalogokat, és a főnépek azon ne merjenek változtatni, vagyis ne rendeljék egyik rendből a másikba őket a székely ispán tudta nélkül.

1495. szeptember 25-én keltezett levélben a jenőfalvi ítélkezéskor említik Lázár András, Lázár Balázs, Blaskó János és Imre csiki főnépek nevét.⁷

Ott voltak a csiki „első” az 1505-ös udvarhelyi és az 1506-os agyagfalvi székely nemzetgyűlésen is.⁸

Az 1506-ban tartott nemzetgyűlésen résztvevő csiki főemberek között a fentiekén kívül még ott találjuk Győrfi Sándort, Betz Imrét, Cakó Jánost, a nemzetgyűlést pedig Lázár András vezette.⁹

Időrendben az első dánfalvi nemes Domokos Péter volt, akinek neve 1535-ben írásban szerepelt.¹⁰

A későbbiekben, az 1500-as évekről még számos adatot találhatunk a csiki eseményekről és főemberekről.¹¹

János Zsigmond 1566-ban azért jutalmazott csiki főembereket, mert harcaiban korábban támogatták. Jobbágyokat adományozott Lázár Istvánnak, Farkasnak és Balásznak, János Gerébnek, Balaskó Ferencnek, Fejér Györgynek, Andrassy Mártonnak és Péternek, Becz Pálnak.¹²

1569-ben Dánfalva jelzéssel először találunk 16 nevet oklevélben, akikről azt írták, hogy főemberek vagy lófők, a felcsíki hat faluból 71-et. Hogy hányan voltak közülük főemberek és hányan lófők, nem tudjuk megállapítani, bár a későbbi összeírások azt sugallják, hogy többségük lófő volt, elvéve lehetnek főnépek is közöttük.¹³

1562 után a csiki, gyergyói, kászoni főemberek rövid idő alatt újabb jobbágyokra tettek szert, birtokuk is jelentősen gyarapodott. A király, a fejedelem parancsára birtokuk arányában megfelelő számú lovast kellett táborba küldeniük. Ez kapcsolódott egyben ahhoz, hogy a székekben a legjelentősebb állásokat ők töltötték be, döntéseik a saját érdeküknek megfelelően alakultak, szoros kapcsolatot alakítottak ki a nemesekkel, a nemzetgyűlésben is az ők akarata szerint születtek a határozatok.

1569-től a nemeslevéllel rendelkezők is ebbe a rendbe tartoztak. Ilyenkor a levél mellé csatolták címerüket is. A XVI. században nemesnek tartották a lóföket, darabontokat is, de összeíráskor külön fejezetben csoportosították.

A Székelyföldön 1566-ban 56 főembert számláltak össze, amely szám 1602-ben 162-re emelkedett. Csíkban viszonylag kevés főember élt, 1566-ban 9-ről írtak.

1570. június 16-án azt jegyezték fel, hogy János Zsigmond szenttamási Lázár Farkasnak és Lázár Balásznak Jenőfalván nagyszámú jobbágyot adományozott. Csíkban Lázár Farkas hosszú ideig (1570–1597) főkirálybírói tisztséget is betöltött.¹⁴

Alig 7 évvel később ismét összeírást készítettek Csíkban, ekkor az 50 dénáros adót fizető „főemberekről” készült kimutatás. A nevek nélkül készített számadat szerint Dánfalván 24 olyan család élt, aki 50 dénáros adót fizetett, és akiket főembereknek (?) tekintettek. Felcsík hat falujában összesen 123-an szerepeltek a nyilvántartásban.¹⁵

1577-ben a szenttamáson élt Lázár Farkas főember.¹⁶ 1586-ból két nemesembert említettek: Bogáts Jánost Madarásról és Sook [Zsók] Tamást Dánfalváról.¹⁷ 1587. október 6-án Szenttamáson Bíró Pált nemesemberként tartották számon.¹⁸

Ugyanebben az évben, október 6-án Szenttamáson készült az a jobbágykötő levél, amelyben Lázár Farkas főnemes Csurra Mihályt „jobbágyul köti”. A megbízott is nemes ember volt. A levél így kezdődik: „Mű Bíró Pál nemes ember...”¹⁹

Lázár Farkas 1591-ben, 1594-ben is sorra köti birtokára szerződéssel a jobbágyokat.²⁰

A székely oklevéltárban őrizték meg azt az okiratot, amely szerint Szenttamáson Lázár Farkas mint főember 1594-ben Molnár Balázst megmentette a haláltól, és ezért Molnár magát jobbágyul kötötte. Az egyezséget Szász István jenőfalvi nemesember és Varga Ferenc szenttamási ugyancsak nemesember írta, s levelükkel igazolták, hogy az örökös jobbágyságra szegődés megtörtént.²¹

1597-ben szentdomokosi Keresztély Pált és Istvánt nemes személyekként jegyezték a kolozsvári tárgyaláson.²²

Báthori Zsigmond 1591. november 15-én Gyulafehérváron kiváltságlevelet bocsátott ki, amelyben hű szolgálataikért kitüntette nemes és nemzeti dánfalvi Kovács Gyulát, Istvánt és Balázst, Antal Jánost, Lőrincz Istvánt, Móré Pétert, Miklós Lukácsot, Jenőfalváról Béres Tamást.

Csikban 1602-ben a felesküdek között 15 nemesember írtak össze, de megjegyeztük, hogy ekkor az összeírás hiányosan jelent meg a lakosság.²³

Rákóczi Zsigmond 1607. november 21-én a dánfalvi nemeseket a háborús felkeléstől, köz- és magántartozás alól felmentette, tekintettel a vasbányászatra. Bár időközben új fejedelmet választottak Erdély élére Báthori Gábor személyében, az előbbi felmentést ő is 1609. május 3-án megerősítette.

Rákóczi Zsigmond 1607. október 1-jén szenttamási Albert Tamást és Boros Mihály udvarát bizonyos kötelezettségek alól mentesítette. Rákóczi Zsigmond 1607. november 21-én a dánfalvi bányászokat a háborús felkeléstől a nemesekkel együtt felmentette.

1608-ban Báthori Gábor is tovább folytatta a nemesítést.²⁴

Szenttamáson Lázár Farkas fiát, Jánost 1609-ben a főemberek között említették. Róla peres ügyben Báthori Gábor fejedelemnek készítettek jelentést.

Elég gyakran ellentmondásos eredmények születtek az összeírásokon. Alig néhány év különbséggel készített kimutatások jelentősen eltérnek az előzőtől. 1614. február 17-én Bethlen Gábor erdélyi fejedelem megbízásából kezdtek hozzá a csíkiak összeírásához. Dánfalván egyetlen nemeset sem találtak, ellenben Madarason Zavar Fryderiket, Szenttamáson Lázár Jánost.²⁵

Ekkor a Székelyföldön összesen 392 főembert számoltak össze.²⁶

Szenttamáson 1630-ban Lázár Farkas leányának, Juditnak második férje, Damokos István is főember volt.²⁷

A csíkszenttamási Damokos Tamás, Lázár Farkas unokája 1635-ben Csík főkirálybírája.²⁸

I. Rákóczi György időközönként a csatában kitűnt katonákat azzal is jutalmazta, hogy nemesi címet adományozott. Bizonyára a fejedelem előtt jelentős volt néhány dánfalvi haditette, mert a nemesség mellett címet is adományozott 1638. május 12-én. Ez alkalommal Kovács Mátyás, Ferenc és István, valamint Ferenc István kapta meg a nemesi címet és a címet. A címer leírása: zöld alapon egy katonásan öltözött férfi, jobb kezében görbe kardot tart, a balban lándzsát piros zászlócskával.²⁹

1640-ben szintén két dánfalvi kapta meg a nemesi címet: Csáki Lőrinc és János.

Az 1643-as I. Rákóczi György idejében készült összeírás a falvak teljes férfilakosságát nyilvántartásba vette.³⁰

Ebben az összeírásban a felcsíki hat falu lakosai közül csupán Madarason találtak nemeseket: Baksa Jánost és Radó Istvánt. Nem írták össze a szenttamási nemeseket vagy főembereket, legalábbis a kimutatásban nem szerepelnek, holott a szenttamási Damokos

Tamás és a család például jelentős befolyással volt a felcsíki hat falura, de az egész Csík-székre.³¹

Az 1600-as évek közepéig az erdélyi fejedelmek fokozatosan bővítették a nemesi rendet, de csak időközönként egy-kettővel. Csupán néhány adat: 1615-ben 1 nemesítésre került sor, 1627-ben 2-re, aztán 1635, 1651-ben egy-egy személy kapott nemesi címet. De II. Rákóczi György egyszerre jelentősen megnövelte a nemesség számát. 1655-ben Csíkban 223 katonának adományozott nemesi címet, a felcsíki hat falu kitüntetettjeit név szerint is közöltük (I. kötet 48–49. oldal).

A szenttamási Damokos Tamás nemes ember 1657-ben II. Rákóczi Györggyel részt vett a lengyelországi hadjáratban, következményeként 10 évig tatár fogságban kellett várnia szabadulását.³²

1658-ban, háborús időszakban, a csíkiak tatár fogságba jutásakor újból összeírásról határoztak. Ekkor Csíkban 32 nemest írtak össze, a felcsíki hat faluból egyet, mégpedig Madarason. Feltételezhetjük, hogy a lengyelországi hadjárat vagy a tatár fogság következtében fogyatkoztak meg, hisz Dánfalván az 1655-ben talált 11 nemesített személyből egyet sem találhatunk a kimutatásban és a hat falu 38 személyéből is csupán egyet.³³

Időközben, az 1600-as években a Székelyföldön tovább bővültek a nemesi rendek. Számon tartottak főnemeseket, birtokos köznemeseket, városi nemeseket, bebírók nemeseit is.³⁴

1667. január 23-án Szenttamás falutörvényét Borbély János madarasi és Barabás György, Nagy Péter, Tamás István, Kedves Miklós szentdomokosi nemes írta alá.³⁵

Amikor 1681-ben a katonáskodó székelyeket összeírták, Csíkban 101 nemest találtak, s közöttük 9 neve után az szerepelt, hogy szolgál, 1683-ban 89-re csökkent a csíki nemesek száma, Felcsíkon 1685 decemberében 16 nemes személyt tartottak nyilván.

Dánfalvi Lukács Péterről és Istvánról úgy írtak 1699. május 11-én, mint akik „lófőnemes“-ek, és pénzért adnak el jobbágyot.³⁶

Fennmaradt egy 1702-ben Csíkban készített összeírás is. Ebben a felcsíki hat faluból 12 nemest említettek. Nevüket is rögzítették. Szentdomokoson Sándor Mihály, Szenttamáson Abafi János, özvegy Damokos Tamás, Boros Pál, Boros György, Lászlófi András, Ádám Literátus Mihály, özvegy Gurzó István. Dánfalván Bodor Péter, Csáki Mihály, Madarason Sándor Dávid, Sándor Kristóf a nemesek.³⁷

A következő, az 1703-as összeírás adatai ismét lényeges eltérést mutatnak az előzőhöz képest, ez alkalommal egy csoportba sorolták a nemeseket az armalistákkal. Az utóbbira még kiterünk. A Csíki-medencében 75 nemest és armalistát írtak össze, a felcsíki hat faluból 3-at.: Szentdamokosról 1-et, Dánfalváról 2-öt.³⁸

Az 1705-ös újabb osztrák támadás idején jelentős szerephez jutott a szentdomokosi Sándor, a szenttamási Boros nemesi család a többi csíki ellenállók között. 1712-ben Dánfalván számon tartották Kovács Gergelyt mint nemest és Szentdamokosról Sándor Mihályt, aki egyben Felcsík-szék hűtes nótáriusa is volt.

Amikor 1712. május 10-én a hámor múltját kutatták, akkor kihallgattak dánfalvi nemeseket is: Kovács Gergelyt, Jakab Istvánt, Szócs Györgyöt, Bíró Istvánt, András Miklóst, Both Pált, Both Máthét.

Továbbá: szintén 1712-ben a dánfalvi vashámor régi birtokosai ügyében kihallgatták a dánfalvi nemesek közül Mihály Jánost, Szabó Tamást. Az okmányt aláírta dánfalvi nemes Kovács György és szentdamokosi nemes Sándor Mihály.³⁹

A súlyos következményekkel járó pestis járványt követően, 1721-ben a Conscriptio Carolina áll rendelkezésünkre. Benkő József közlése szerint ekkor a felcsíki hat faluban, de egész csíkban nem írtak össze egyetlen nemes sem. Erről az időszakról három összeítő kimutatást hasonlítottunk össze, mindhárom más-más adatokat tartalmaz.⁴⁰

Endes Miklós közlése szerint viszont Felcsíkon 28, Csík négy székében összesen 140 nemes élt.⁴¹

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc bukása után a Bécsből irányított Főkormányzék pontosan igyekezett végrehajtani az udvar kívánságait. Főtámaszát a nemességben látta, ezért a székek vezetésében is egyre nagyobb területet biztosított számukra. A székekben a főkirálybíró a nekik tetsző főemberek közül jelöltették, nemesek álltak az alszékek élén, nemesek közül kerültek ki az adóbehajtók is. Peres ügyekben a nemesek érdekei érvényesültek.

A nemesség száma azzal is növekedett, hogy a szabadságharc bukása után külföldre menekült főemberek birtokait a Habsburgokhoz hű vagyonosoknak adományozták, s a birtokoknak megfelelően jutalmazták őket grófi és bárói címmel. 1698-ban Mikes Mihály már grófként írta alá leveleit, 1701-ben Alcsíkon 3 gróf élt, majd a következő években több családot emeltek grófi és bárói rangra. Ilyenek voltak: Ferrari, Kálnoki, Lázár, Mikes, Petki grófok, majd Henter, Apor, Bornemisza, Korda bárók.⁴²

Amikor a határőrség felállítására került sor 1762–1764-ben, Mária Terézia első-sorban a székely nemességtől várta a támogatást. Azonban az is világossá vált, hogy a katonai szervezés a nemesség befolyását korlátozta, ezért a főemberek rövidesen a határőrség felállítása ellen fordultak. Ellentét alakult ki a bécsi udvar és a székelyek között – általában, és fokozódott a szembenállás a nemesek és a közszekelyek, jobbágyok között is. A katonai vezetés céljai eléréséhez a nemességgel elégedetlen székelyeket felhasználta. Ez történt Csíkban, Felcsíkon is.

A katonai vezetők útjukból igyekeztek félreállítani mindazokat, akikben az ellenállás támogatóit látták. Jelentések nyomán a bécsi udvar már 1762. december 1-jén felfüggesztette tisztségéből a felcsíki alkirálybíró, a szenttamáson élő nemes, Boros Ferencet. Felfüggesztették Szabó Ferencet is, az alcsíki alkirálybíró.

1762 végére a falvak többségében a katonai vezetőknek sikerült kialakítaniuk egy-egy olyan csoportot, akik hajlandók voltak az osztrák küldötteket támogatni és felvenni a fegyvert, készek voltak beállni a határőrök közé. Őket is felhasználták a megbízottak a további szervezésben.

Ott voltak a felcsíkiak is, amikor Várdotfalván 1763. január 11-én a szék vezetői gyűlést tartottak. Ezt követően hangzott Dánfalván egyre gyakrabban, hogy a nemesek ellen kell fordulni, akár ki is lehet üzni őket a falvakból. Dánfalván Kovács Józsefet és Bodor Mátyást mint nemeset támadták. Bíró András azzal fenyegette Kovács Józsefet, hogy „nem fogom úgy megbecsülni a nemes embert, mint eddig, mert eleget húztak és vontak eddig minket“. Szintén Dánfalván mondotta Both István társaival: „ki kell hajtani az ilyen adta nemesembert a faluból“.

Szenttamáson Boros Ferencre is rátámadtak. Csak előzetes tájékoztatás révén sikerült elmenekülnie a felbízottat üldözők elől.

1767-ben ismét számba vették a Székelyföld lakosságát. Viszonylag kevés úgynevezett mágnás élt, összesen 33. A birtokos nemesek száma 1072, a lakoságnak 2,89 százaléka.⁴³

A XVIII. század második felében Csíkban számos főnemes és nemes érdekeltsege található. Felcsíkról több falu nemesei közül a dánfalvi Kovács, a szenttamási Bojtj, a szentdomokosi Sándor családot említették. A szentdomokosi Sándor család már az 1700-as évek elején elismertette főnemesi címét.⁴⁴

A csíksomlyói Scholában az 1700- as évek végén több felcsíki nemesember gyermeke tanult. Josefus Gidró 1771-ben Csíknagyboldogasszonyról nemes ember gyermeke, ugyanitt szintén nemes családból 1772-ben Bartholomeus Szekeres, majd 1774-ben Franciscus Guzrány Szenttamásról, 1775-ben Johannes Bőjte és Tomas Bara Csíkszentdomokosról.⁴⁵

Amikor 1779-ben a dánfalvi hámorokról leltárt készítettek, akkor a dánfalvi Kovács Jánost mint nobilest említették. Ugyanakkor rögzítették szenttamási Bőjthe Mihály nevét is mint nemesét.⁴⁶

A somlyói scholában 1797-ben Franciscus Bőjte dánfalvi diákot úgy tartották számon, mint nemes ember gyermekét, úgyszintén Stephanus Török nevűt Szentdomokosról.⁴⁷

Dánfalván 1800. március 14-én dánfalvi nemes emberről, Csáki Albert 69 évesről írtak. 1801. november 14-én tanúkihallgatáson Csáki Mátyás 72 éveset nemes személyként tartották számon, 1804-ben karcfalvi Bíró Samelné szintén nemes volt.

1804-ben Dánfalván Kovács Jánost mint nemesembert említették.⁴⁸

A somlyói scholában az 1800-as években is folyamatosan lehetett találni felcsíki nemes családokból diákokat. 1800-ban Szentdomokosról Johannes Kedvest, Stephanus Kedvest, 1809-ben Szenttamásról Alexius Botskort, 1812-ben Dánfalváról Ludovicus Kovátsot, 1823-ban Szenttamásról Bíró Thamást, 1824-ben Szentdomokosról Kurko Dominicust és Kurko Joannest, 1827-ben Szenttamásról Szekeres Johannest, 1828-ból Madarásról Barátsi Josephust, 1837-ben Nagyboldogasszonyfalváról Lukats Ignatiust, 1839-ben Szentdomokosról Darvas Johannest és Darvas Josephust, Jenőfalváról Nagy Josephust, 1840-ben Szentdomokosról Bács Josephust, 1844-ben Nagyboldogasszonyfalváról Márton Ferencet, 1845-ben Dánfalváról Both Ferencet.⁴⁹

Madarason 1817-ben a következő jobbágytartókat említették: Kozma József, Barátsi István, Cserei Pál, Bíró László özvegye.

Az 1820-as években „földesúrnak” nevezték a jobbágytartó gazdákat. Dánfalván Cserei Pál, Cserei Mihály, Bíró László, Székely Lajos, Kovács Antal, Kovács Lajos, Beczmond hadnagy, Barabás Lajos, Lukács István viselte a „földesúr” címet.

A felcsíki hat faluban a „földesúr”-nak nevezettek száma:

Madaras	16
Dánfalva	9
Karcfalva	7
Jenőfalva	5
Szenttamás	7
Szentdomokos	7 ⁵⁰

Az 1830-as években a csíkiak egymás után kaptak nemesi címet. 1832. február 8-án például 15-en. Bőjthy Imre 1830-ban Szenttamáson volt nemes, tisztségét Alcsikon kapta. 1834-ben felcsíki nemesek különböző tisztségeket töltöttek be a törvényhozásban. Név szerint: Abos Antal, Bocskor Elek, Domokos Elek, Sándor Ferenc, Biális László, Bőjthy Imre, Sándor József, Barabás János, Székely Lajos, Balázs Lajos, Boros Elek, Geréb Elek, László Lajos, Biális Ferenc.

A csíki nemességtől azt is kérték, hogy a közügyeket támogassák: 1837-ben elvárták tőlük, hogy a székház építésében segítkezzenek.

Egyre többen kaptak nemesi igazolványt. 1838-ban karcfalvi Gidró Jánosnak és Györgynek állították ki, Mihály Gergelynek a táblabírói címet közölték, aki a későbbiekben is fontos szerepet kapott a csíki közügyek intézésében.⁵¹

Dánfalvi „földesúr“-nak írták 1841-ben Kozma Gábort, 1843-ban nemes embernek Kovács Györgyöt, valamint Baritz Mihályné Kovács Annát.⁵²

1845-ben madarasi Bogács József, 1846-ban szentdomokosi Kedves Lázár kapott nemességéről igazolványt.⁵³

A csíki nemesség az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban is fontos szerepet vállalt. A szabadságharcban hősiiesen harcolt Pókakeresztúri nemes Székely Lajos, akiről azt írták: „Született 1795. r. kat. Földbirtokos. Nős, felesége br. Apor Anna (+1840), majd Veress Teréz. 1849. jún. 24.(május 1.) – hadnagy a 4. székely határvédő zászlóaljnl a székelyföldi hadosztályban.

Táblabíró és csikdánfakvi birtokosként halt meg Csikkarcfalván, 1850. Sírja a csikkarcfalvi r. kat. Vártemplom kertjében.“⁵⁴

Sírkeresztén az olvasható: „szabadságharcban honvédszázados“. Március 15-én sírjánál ma is elhelyezik a kegyelet virágait.

Egy ideig a későbbiekben is nyilvántartották a nemességet, egyesek napjainkban felújították, de mára már jelentőségét teljesen elvesztette.

A NEMESSÉG VAGYONSZERZÉSE

A nemesség birtokát gyakran királyi vagy fejedelmi adományként kapta. Legtöbbje a későbbiekben is sikerrel gyarapította. Aki megfelelő anyagi tartalékkal rendelkezett, a bajba jutott emberektől, kényszerhelyzetben lévőkötől vásárolta meg birtokát, vagy kötötte magához jobbágnak. A szenttamási főemberek számos példával igazolják: 1577. szeptember 13-án a halálraítelt Bodó Ferenc magát Lázár Farkasnak „jobbágyul köti“. 1591. október 9-én, Szent Dénes napján éhség miatt Benő Péter szükségből Lázár Farkasnak a szenttamási határban egyik földjét 1 forint 30 pénzért adta el. 1592. július 25-én szenttamási Széles Máté fejedelmi veres darabont két földjét 2 forintért adta zálogba Lázár Farkasnak. A zálogba adott földek kiváltására ritkán kerülhetett sor. 1592. július 4-én jenőfalvi Bernárd János peres ügy miatt magát Lázár Farkasnak jobbágyul kötötte.

1592. szeptember 2-án többen bizonyították, hogy Benyő Mihály a korábban kölcsön kért 2 forintnyi adósságát nem tudta megfizetni, ezért a szenttamási határban két földjét örök áron Lázár Farkasnak átadta.

Mások lakóházukat kénytelenek adósság törlesztéséért odaadni. Így járt 1611. április 14-én szentdomokosi Katori Antal, a felesége és az anyja, Katori Domokosné.

A szenttamási főnépek őseikre hivatkozva a szentdomokosi határban található Nagybükk nevű helyet sokáig perlik a falutól, arra hivatkozva, hogy az a Damokos Tamás, Lázár Judit, Kőpeczi János és Abaffi János ősi birtoka.⁵⁵

A lengyelországi hadjárat idején, 1657-ben Csík főkirálybírája, Damokos Tamás is tatár fogságba jutott. Hosszas előkészület után, csupán 9 év múlva sikerült a családnak előteremtenie azt az összeget, amit a tatárok váltságdíjba kértek, s így hazatérhetett.⁵⁶

Számos okmány bizonyítja, hogy az 1600-as évek második felében a kellő pénzzel rendelkező főnépek a tatár rabságba jutott székelyek kiváltásáért földet vagy örökös jobbágyságot követeltek. 1677. november 15-én készült az az írás, amely szerint tanúk bizonyították, hogy szenttamási szintén fogságban volt Damokos Tamás száz tallért fizetett szépvízi Péter Balázs tatár fogságból szabadulásáért, ezért a kiszabadított holtáig kötelezte magát és feleségét, Geréb Katát hűséggel szolgálni, mivel Damokos Tamás másfélszáz tallért fizetett „Tatárországból való kiváltásáért”.⁵⁷

A tatár fogságban lévők szabadulásáért feltűnően nagy összegeket fizetett gróf Apor István. A szabadulni akarók szabadságukért vagy földjeiket kötötték le, vagy szolgaságot vállaltak. Felcsíki, borzsovai Tatár András folyamodott Apor Istvánhoz segítségért. Szerződésben rögzítik, hogy a borzsovai határban lévő kaszálórétjét átadja a grófnak.⁵⁸

A tatár fogsággal kapcsolatos ügyek rendezését Erdélyben törvénykönyvbe is foglalták. Kitértek arra, hogy egyesek kezességgel kiszabadultak a tatár fogságból azzal, hogy társaiknak váltságdíjat visznek, de nem segítettek. Mások az összegyűjtött összeget elveszítették, esetleg elköltötték. Ha ilyeneket találának, idézzék a törvényhatóság elé, javaikat foglalják le, ha az nem elég az összeg visszafizetésére, zárják el.⁵⁹

ARMÁLISOK

A székely rendek között külön csoportban tartották számon az armálistákat. Írták armális vagy armalis formában is. A címeres leveles szegény nemest neveztek így, de az egytelkes, egyházhelyi nemeseket is. Őseik többnyire szabad székelyek voltak, szabadságukat címeres levéllel próbálták megőrizni. Találhatók közöttük vagyonnal rendelkező, néhány jobbággal dolgoztató is, de többségük viszonylag szegény sorban élt. Ha legalább két jobbága nem volt, adófizetésre is kötelezték. Többször említik egy-egy oklevélben, hogy kötelesek a falusbírói tisztséget is elvállalni.⁶⁰

A székelyek mai földjükön meglepedésük idején az előkelők, lófők és gyalogok rendjét ismerték. Az 1600-as években már újabb rendeket is számon tartanak: főnemeseket, birtokos köznemeseket, armálistákat, egyházi nemeseket stb.⁶¹ 1640-ben dánfalvi Lőrinc János kapott armálist.⁶²

Találunk olyan összesítő kimutatást is, amelyben a nemeseket és armálistákat egy csoportban tartották számon, például az 1703-ban készített összeírásban,⁶³ vagy az 1721-esben csak az armálistákat tüntették fel.

Egyes szövegekből az is kiderült, hogy a közvéleményben az armális levelet nem tartották egyenlőnek a nemesivel.⁶⁴

Feljegyzésekben folyamatosan találunk armálistáknak adott címeres levélről közlést az 1600-as, 1700-as, sőt az 1800-as évekből is. Azt is meg kell említenünk, hogy hadviselési szempontból nem jelentett külön csoportot az armalista: voltak közöttük lovasok és gyalogosok is.

A felcsíki hat faluban 1703-ban mindössze hármat írtak össze: 1-et Szendomokoson, 2-öt Dánfalván.⁶⁵

Meg kell jegyeznünk, hogy egy évvel korábban, az 1702-es összeírásakor a két faluból ugyanannyien szerepeltek a nemesek között, viszont a szenttamási 7 és a madarasi 2 nemes egy év különbséggel már nem szerepelt. Feltételezhetjük, hogy az 1703-as össze-

íráskor a főnemeseket nem írták össze, ugyanis az 1702-es kimutatásban az Abafi, Domokos, Lászlófi családok megtalálhatók a nemesek között.

Megmaradt az 1704-es összeírás is. Leírták, hogy ekkor a lustrán nem jelentkeztek mindannyian: voltak, akik a szolgaságot választották, mások igazolatlanul hiányoztak. De nem jelölték a társadalmi hovatartozásukat sem, így mindössze a számszerű jelenlétet tudjuk összehasonlítani az előző két év nyilvántartásából.⁶⁶

A Budapesti Országos Levéltárban az 1721-ben készített összeírás iratait őrzik.⁶⁷

A kimutatás szerint Madarason 2, Dánfalván 3, Karcfalván 2 armalista volt, a másik három faluban nem írtak össze egyet sem. A többi felcsiki falvakat is figyelembe véve, itt összesen 26 armalista volt.

Az 1721-es összeírást Benkő József is közölte, azonban a végső számadatok eltérnek az Országos Levéltárban őrzött összeírástól.⁶⁸

Az armalisták adózásán úgy módosítottak, hogy akik 1735 után kapták meg címeres levelüket, csak abban az esetben mentesítették az adózástól, ha legalább tíz szolgáló emberük volt.⁶⁹

1750-ben összesen 6 dánfalvi egytelkes nemeset írtak össze, nevük az I. kötet 177. oldalán található.

A címeres leveleket a Habsburgok viszonylag könnyen osztogatták, hisz nem járt az birtokadománnyal is.

1767-ben a Székelyföldön 3335 egytelkes nemeset írtak össze, amely szám a lakosság 9 százalékát tette ki.⁷⁰

A későbbi adatok: 1791-ben 2610, 1808-ban 3053, 1821-ben 3128 armalista.

Dánfalván 1801. november 14-én Kisebb Csáki János 50 esztendőst mint armalistát tartották számon.

LÓFŐK

Már a letelepedéskor a nemzetségek vezetői több lóval rendelkeztek, mint más tagok, így a közös földből is nagyobb juss járt nekik, hisz egymást követő harcokban helyt kellett állniuk. Rövidesen kialakult – mint már korábban említettük – a három rend: a nemesek, a lófők és gyalogok. Feljegyzések találhatók arról, hogy a nyílföldekből a főembereknek három, a lófőknek kettő, a gyalogoknak egy rész járt. Birtokukat gyarapíthatták erőviszonyaiknak megfelelően erdőirtással is, így fokozatosan tovább növekedtek a vagyoni különbségek. S mivel a föld egyik része örökölhető volt, a vagyoni különbség tovább növekedett.

A lófők jelentős számát tették ki a székely társadalomnak.

Oklevelekben a megkülönböztetett három társadalmi rendről 1339-ben írtak, de már a letelepedést követően a hat ősi nemzetség és a hozzájuk tartozó négy-négy, összesen 24 ágban a rétegek csirái megtalálhatók.⁷¹

Az 1407-ben oklevélben is rögzített főemberek és lófők közötti megkülönböztetés arra bizonyos, hogy a feudális viszonyok már megerősödtek.⁷²

A mindennapi használatban a lófő mellett a lófej, lúfú formában is leírták, később használatos volt a lovag megnevezés is. Megállapították, hogy már 1353-ban közismert a lófő nevezet.⁷³

A XV. századi feljegyzés szerint Mátyás haderejében 16 000 lovas székely harcolt, amely szám túlzó is lehet, de a nagy király bizalmát is jelentette a székelyek iránt.⁷

Ebben a számban megfelelő arányt képviseltek a csiki, felcsiki lovasok is.

A Felcsíkon kialakult lófőség bizonyítéka, hogy szenttamási lófő, Lázár Bálint 1462. december 9-én – Mátyás király uralkodása idején – megerősíteti a kászoniak Zsigmond királytól 1395-ben megszerzett különállási jogát, azzal a feltétellel, hogy őt a kászoni lófők maguk közé fogadják, és a hat nemben, illetve a 24 ágban folyamatosan tisztségbe helyezték.⁷⁵

Mátyás király felfigyelve a székelyek körében mutatkozó elégedetlenségre, 1463-ban parancsba adta összeírásukat: „Késedelem nélkül megvizsgálván általánosan hív székeinket – a lovagokat –, kiktől azon állapotban születtek külön sorba jegyezzétek – követelte Mátyás király –, kik megmaradandó különböztetésül primipilusoknak fognak nevezetni, a gyalogokat ismét más sorba, melyeket az elsők közül senki meg ne változtasson“.⁷⁶

Ekkor azt is megfogalmazták, hogy az összeírás rendjéből csak azok léphetnek feljebb, ha „három örökségbeli résszel és tehetséggel bírnak esmértetnek“, mégpedig az erdélyi vajda és a székelyek ispánja tudtával. Mindezek vonatkoztak a csiki falvakban élő katonákra is.⁷⁷

1495-ben Bertalan nagyboldogasszonyi plébános, aki egyben Csík-, Gyergyószék esperese, a jenőfalvi malomügyben hozott döntésekor bizonyítja, hogy jelen voltak Csík-szék lófői közül 9-en. Nevüket is felsorolta.⁷⁸

II. Ulászló 1499-ben közölt kiváltságlevelében szintén különbséget tett nemes és nem-nemes székelyek között, s ettől kezdődően rendszeresen visszatérő a székelyek három rendjének megemlézése, közöttük a lófőké (primipili, equites) is. S amikor „Székelyország“ képviselői 1505-ben Udvarhelyen nemzetgyűlést tartottak, ott is megkülönböztették a már kialakult „elsők“-et, a „lófejek“-et és a közrendűeket. Ekkor az évenként egymást váltó főtörvényszéken 13-an a lófők és 4-en a főemberek közül ültek.⁷⁹

Ezeken a gyűléseken ott voltak a felcsiki székelyek is.

A lófőséget meg is lehetett vásárolni. Ilyen feljegyzést ismerünk 1508-ból, amikor Lázár Ádám három lófőséget vásárolt Székely Ferentől.⁸⁰

Erről közölte Benkő József: „1507-ben Ulászló király alatt gyergyószárhegyalji Lázár András, akinek az utódai manapság grófi ranggal tűnnek ki, Marosszéken örök áron 1000 aranyforintért megvásárolta Székely Ferentől Kisfalud birtokot, és abban három székely örökséget, azokkal az örökségekkel együtt vásárolt három lófőséget is“.⁸¹

Lófőket bíztak meg a törvénykezés végzéséhez az 1562-iki Segesváron tartott országgyűlésen. A végzés szerint „minden széken tizenkét fő személyek legyenek törvénytudók, istenfélő jámborok a fő népek és lófők közül“.

Segesváron arról is határoztak, hogy a lófők a főnépekkel együtt jobbágyokat tarthatnak, adót nem kell fizetniük.

A harcokban lóháton, megszabott fegyverekkel: páncéllal, sisakkal, pajzzsal, kopjával vegyenek részt. A harcok során egy hónapon át a saját költségükön éljenek, majd minden lóra egy-egy forintot kapnak segítségül. „Nyargalásul“ évenként minden lóra 8 forintra szert tehetnek, a harcok idején pedig „hópénzként“ 2-2 forintot kapnak.⁸²

Ez az intézkedés a fejedelemség idején mindvégig érvényben maradt.

Az 1500-as évek közepén a lófőket csoportosították. 1545-ben három csoportot különböztettek meg: az elsőbe azok tartoztak, akiknek legalább 50 forint, a másodikba, akiknek 12 forint értékű vagyonuk volt. A harmadikba azok tartoztak, akik lóval vettek

részt a katonai táborban, de kevés vagyonuk volt, vagy egyáltalán nem rendelkeztek birtokkal.⁸³

Az 1500-as évek második felében a lófőséget több úton-módon is ki lehetett érdemelni. Volt olyan, aki vitézségért kapta a címet, mások kapitányuk kedvezményéből, de meg lehetett szerezni a madarasi vagy dánfalvi vashámornál végzett szorgalmas munkával is, hisz többnyire e hámorok a fejedelmek tulajdonában voltak.⁸⁴

A felcsiki lófőknek is részt kellett venniük az 1562 utáni események alakulásában. A Székelytámadt és a Székelybánja várhoz 400-400 lovaszt osztottak be.⁸⁵

János Zsigmond az 1564. és 1565. évi hadjáratban való részvételért számos csiki lófőnek adományozott jobbágyságot. Lófőként tartották számon 1577. április 28-án szentdomokosi Kedves Lukácsot, 1578. május 13-án, Báthori Kristóf idejében Jenőfalván Ladó Pétert, Gergely Tamást, Ladó Barabást, Lőrincz Domokost, Bálint Imrét, Kaba Márton, Szentes Antalt, Gergely Bálintot, Péter Ferencet, Csonka Péter bírót, Szenttamáson Gurzó Mátét.⁸⁶

Amikor a csíkiak 1571-ben korábbi jogsérelmeik miatt fegyvert fogtak, Báthori István a nemesek és a lófők katonai erejével verte le a lázadást.⁸⁷

1587. május 1-jén a főkirálybíró bizonyította, hogy Kósa Bálint lófő, fejedelmi darabont a szenttamási örökséget eladta Lázár Farkasnak.⁸⁸

Báthori Zsigmond Erdély fejedelme figyelemmel követte a vashámor eredményeit. Bizonyára a hámor vezetőinek javaslatára szorgalmas munkájukért a hámorban dolgozó 8 dánfalvit 1591. november 15-én a lófők sorába emelt.⁸⁹

Dánfalváról írták: „Nyugatra bőven található vaskő, itt is volt hámor még Báthori Zsigmond ideje alatt, melyekért és csikmadarasiért 1591-ben azoknak több művelőkkel együtt a dánfalvi Kovács család ugyanezen fejedelemtől Primipiláris levelet kaptak“.⁹⁰

Báthori Zsigmond jobbágnak is adományozott lófőséget. Gyulafehérváron 1594. november 1-jén olyan oklevelet állított ki, amelyben közölte Lázár Farkassal, hogy a szenttamási Bőre [Bőjte?] Máté jobbágyságot lófőségre emelte, helyette jobbágytelket adományozott szintén Szenttamáson.⁹¹

Báthori Zsigmond 1601-ben az előkelők megnyeréséért tömegesen adományozott lófőséget a székelyeknek, közöttük a csíkiaknak is. Kapcsolatba hozhatjuk ezzel a korábbiakkal is, hogy a Basta-féle összeíráskor számos lófőt találhatunk a felcsiki falvakban. ((A dánfalvi ekkori lófők nevét közöltük az I. kötet 156. oldalon, 29 lófőt soroltunk fel.) Ezen összeíráskor Madarason 8, Karcfalván 4, Jenőfalván 14, Szenttamáson 9, Szentdomokoson 5 lófőt vettek számba. A felcsiki hat faluban tehát összesen 69 lófőt tartottak számon. Bizonyos eltérés lehetséges a valóságtól, hisz az összeírásról megjegyezték, hogy többen maradtak távol a számbavételkor. Ha pedig figyelembe vesszük mind az alsíki, mind a felcsiki lófőket, akkor meglehetősen magas számot kapunk: 519-et.⁹²

Az 1602-es összeíráskor a hat székely székben a lófők száma 2172 volt, közülük Csíkban 519-et írtak össze.

A székely katonákat — a csíkiakat is — 1604-ben ismét összeírták. Számba vették a lovasokat is, azonban a felcsiki falvak nevét külön nem tüntették fel, csak a századokat közölték név szerint.

A székely lófőkről levelek segítségével is lehetett tájékozódni. Bocskai István 1606. március 9-én az erdélyi rendekhez azt közölte, hogy táborába a székelyek 2000 lovas küldjenek, ezen kívül Petki János 200 lófővel harcra készen álljon.⁹³

A csíki székelyek az 1600-as évek elején számos alkalommal különböző csatákban kitűntek. Ennek jutalmaként a továbbiakban is a nemesek és lófők közé emeltek néhány katonát. A Csíki-medencében 1607-ben 12 családot soroltak a lófők közé. Majd 1608-ban 3-at, 1610-ben 3-at, 1614-ben szintén 3-at.⁹⁴

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem utasítására 1614. február 17. és 23. között írták össze a székely férfiakat. A számbavétel során külön csoportba sorolták a lóföket. Ennek eredményeként Madarason 12, Dánfalván 43 (nevek az I. kötet 157–158. oldalon), Karcfalván 10, Jenőfalván 38, Szenttamáson 20, Szentdomokoson 6 lófőt írtak össze, vagyis a hat faluban összesen 129 a lófők száma.

Ha összehasonlítjuk a dánfalvi 1602-es számba vételt az 1614-essel, jelentős növekedést állapíthatunk meg: 1602-ben 29, 1614-ben 43.

Hasonló növekedés tapasztalható a többi csíki faluban is, hisz 1602-ben összesen 519 lófő volt, 1614-re már 909-re emelkedett. A Székelyföldön összesen 4131 lófőt számoltak össze.⁹⁵

A lófők száma a következő években is folyamatosan emelkedett: Csíkban 1616-ban 2 családot emeltek a lófők közé. 1618-ban 1-et, 1620-ban 2-öt, 1621-ben 3-at, 1622-ben 1-et, 1625-ben 2-öt, 1626-ban 7-et, 1627-ben 1-et, 1631-ben 3-at.⁹⁶

Mivel az 1619-es összeírásakor kiderült, hogy nem mindenik lófőnek volt lova, azért egyeseket a gyalogos lófők rendjébe soroltak.⁹⁷

Báthori Gábor, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György folyamatosan arra törekedett, hogy megerősítse az erdélyi hadsereget, s ebben jelentős helyet kapott mind általában a székely, mind a csíki katonaság. Amikor 1643-ban I. Rákóczi György utasítására ismét lustrát rendeltek el a székelyek, így a csíkiak összeírásáért, kiderült, hogy a lófők száma tovább növekedett. Ekkor az új lóföket külön írták össze. A növekedés jól látható a három összeírás eredményéből:

Falvak	1602	1614	1643	új	összesen
Madaras	8	12	53	5	58
Dánfalva	29	43	54	2	56
Karcfalva	4	10	14	2	16
Jenőfalva	14	38	46	7	53
Szenttamás	9	20	26	4	30
Szentdomokos	5	6	12	4	16
Összesen:	69	129	205	24	229

Megállapíthatjuk, hogy az 1602-es összeíráshoz képest a 40 év alatt megháromszorozódott a felcsíki hat falu lófőinek száma, amely annak köszönhető, hogy a székelyeket a továbbiakban nem súllyesztették jobbágsorba, inkább előbbre léptették.

II. Rákóczi György is feladatának tekintette a hadsereg további erősödését. 1655-ben stroesti és a ploesti táborban a csíki és gyergyói katonák közül összesen 147-en kaptak lófőiséget.

Közben a csíkiak közül 1648-ban 1, 1649-ben 3, 1650-ben 2, 1656-ban ismét 1 katonát léptettek elő lófőnek.⁹⁸

További adatunk van arról, hogy a dánfalvi Mihály János 46 éves lófőt 1712-ben tanúként hallgatták ki a vashámor ügyében. Szintén dánfalvi lófők voltak Ambrus Márton 68, Szabó Tamás 72, Jakab István 65, Both Pál 70 évesek.⁹⁹

Az 1658-as összeírás lényeges törést mutat a korábbi fejlődés után. Ekkor Madarason 6, Dánfalván 21, Karcfalván 17, Jenőfalván 43, Szenttamáson 32, Szentdomokoson 23 lófőt vettek számba, összesen 142 az 1643-ban összeírt 228-hoz képest. Felcsíkon ekkor 1240 lófőt számoltak össze.¹⁰⁰

A csökkenéshez jelentős mértékben hozzájárult a lengyelországi hadjárat. A további fogyatkozást a török–tatár csapatok támadásai és a belharcok idézték elő. Amikor 1661 júniusában Kemény János fejedelem összeíratta a székelyeket, megfogyatkozott lófőkre találtak. Bizonyosság a felcsiki hat falu adatai: Madaras 6, Dánfalva 16, Karcfalva 8, Jenőfalva 31, Szenttamás 17, Szentdomokos 17, összesen 95.

Ekkor összeírták a lovas puszkásokat és a gyaloglófejeket is, majd 1702-ben a dánfalviak közül 41 lófő nevét közölték.¹⁰¹

Az 1670-es országgyűlés határozata szerint a korábbi lófők, akik valamely ok miatt a gyalogok közé kerültek, ha teljesítik a követelményeket, újból a lófők közé sorolhatók. A lófőnek előírás szerinti felszerelésről kellett gondoskodnia. A ló szerszáma: szíjak, kenyel, nyereg, kantár; fegyverzete: védő és támadó szerrel, kopjával kellett rendelkeznie; ruhája: tisztességes. A harisnyán és kabáton vidékenként megállapított különböző színű zsinór és szegély, megkülönböztető zászló és parancsnokság jele.

1680-ban a csíki vashámor nyilvántartásában dánfalvi lófőket soroltak fel. Ilyenek voltak: Albert István, Balázs János, Both András, Both Lőrinc, Both Tamás, Ferenc Márton, Gál István, István Péter, János Ferenc, Lőrincz István, Márton András, Márton Ferenc, Márton Imre, Péter Gergely, Zsók György, Zsigmond Ferenc.¹⁰²

Dánfalván 1681. január 21-én a „Fel Csíki Lovas százak. Sándor János Úr[am] száza“ címmel a következőket írták össze:

Danffalua:

Gyeörgj Istuan, T[ekintetes] N[agysagos] Nemes Janos ur[am] sz[olgaja]

Gaál Andras, Hamoros

Both Ferencz, Hamori Banyasz

Kristoph Balas, Hamori Banyasz

Teőke Istuan

Bertalan Peter

Czako Marton, Hamoros

Ambrus Ferencz

Soók Peter

Soók Janos, Hamoros

Lukacz Istuan Judex [bíró]

Horuat Ferencz

Lukacz Marton

Ambrus Andras, Hamori füreszes

Kaitar Janos

Kaitar Leörincz

Kajtar Benedek
Mihaly Janos
Antal Peter oby [meghalt], fia Istok puer[gyermek]
Antal Istuan
Csaki Mihaly, Hamori Banyasz
Ferencz Peter, Hamorra ualo szabados
Balint Istuan ciuis [kisbíró]
Istuan Peter, Hamorra ualo kouacz
Ferencz Thamas, Hamoros
Janos Ferencz, Banyasz
Varadi Peter, Hamoros
Janos Gyeorgj
Janos Peter
Janos Balas, Hamori forraszto
Both Thamas
Both Leórinicz
Both Andras
Albert Istuan, Hamoros Rostalo
Marton Peter
Gaál Jstuan Junior, ciuis [kisbíró]
Marton Imreh
Gaál Ferencz
Ambrus Janos, Rostolo Hamoros
Kouacz Gergely, Hamori Rationista [számadó]
Thamas Mathe
Gyeórgj Ferencz
Balas Imreh kómiues
Gyeórgj Andras

A Sándor János uram százához tartozott még Szentdomokosról 23, Szenttamásról 29, Jenőfalváról 44, Karcfalváról 20, Dánfalván 44 és a Bodó Mihály uram százához Madarásról 10 lovas katona.

A továbbiakban a felcsíki gyaloglófejek Miklós Balázs uram százához tartoztak: Szentdomokosról 11-en, Szenttamásról 14-en, Jenőfalváról 27-en, Karcfalváról 7-en, Madarásról 1. Az 1683. évi bécsi hadjárat után újból összeírták a csíkiakat. Közöttük a dánfalviak kimutatásában változás: most a Sándor János uram százában nem szerepel a nyilvántartottak között Sok Péter, Both András, Both Máthé, Albert István, viszont újabbakat neveztek meg: Lukács Márton, Ferencz Thamást, Váradi Pétert, Kórodi Pétert, Csáki Istvánt, Szabó Márton.

Némi változás a hat faluban szereplő nevek között is található: Szentdomokoson 24, Szenttamáson 31, Jenőfalván 45, Karcfalván 23, a Bodó Mihály százában Madarásról 15 az összeírtak száma.

Az 1685-ös kimutatásban Felcsíkról a gyalog lófejek között Balázs Márton uram százában Szentdomokosról 12-en, Szenttamásról 12-en, Jenőfalváról 24-en, Karcfalváról 8-an szerepelnek.

Az 1685. február 16-i összeírásban szintén Gyaloglófejek tartoztak Erős Péter uram százához: Szentdomokosról 34-en, Szenttamásról 31-en, Janófalváról 8-an, Karcfalváról 13-an, Dánfalváról 24-en.

Dánfalviak neve:

László István – Mind a 3-szor hámosos bányász volt az hadakozásokkor

Boros Tamás – Kétszer polgár volt, egyszer odavolt a táborban

Ambrus Mihály – Hámori fűrészkes volt, cédulás

Csiszér János – Régi hámosos

Kömües Albert – Vágó bányász volt

Sigmond Ferenc – K[apitány] ur[am] kömüvese

Kömües Albert – Végő Bányász (!)

György András – 2-szer odajárt, 3-szor hámori cédulás szolga volt

Bott Péter – Hámorra faragó

László János – Hámorra faragó

Holló Balás – előszöri táborozáskor urunk cédulás hámososa volt.

Harmadszor Nemes János ur[am] mentette, mivel az eökegyelme hámorán lakott.

Gál István – nagyobb fia, György, de maga megvált, az fia 12 esztendő

Mihály György – Cédulás Hámosos volt mind 3-szor

Márton István – 3 esztendőben urunk Hámososa volt

Ferencz Márton – Cédulás Hámosos

Nagy György – Először oda járt, 2 uttal urunk cédulás Hámososa volt

Csáki György – Mind az Három táborozásokban Fő K[apitány] ur[am] jó akarattából Csicsói Czákó János mentette

Péter György – Mind az Három úttal cédulás hámori béres volt, egy fattyu fia vagyon, János Péternek hijják

Bott Lőrincz – Hadban nem volt edgyszer is, most akar hámososs lenni

Gáll Péter – Cédulás Hámosos volt mindenkor

János Mihály – Cédulás Hámosos ez is, mint az előtte való

Máthé Mihály – Táborban nem volt, Cédulás Hámosos

Ferencz János – 2-szer oda járt, 3-szor K[apitány] ur[am] béresse volt

Mihály István – Recens [új (jobbágy)].¹⁰³

1685. december 25–29 között ismét elkészítették a hadkötelesek jegyzékét. A felsíki lófők egyik része a Sándor János uram százához tartozott: Szentdomokosról 4, Szenttamásról 6, Janófalváról 13, Karcfalváról 5, Dánfalváról 30 nevet írtak össze. A madarasiak a Bodó Mihály uram százához tartoztak, és egy lófő volt.¹⁰⁴

1721-ben a Székelyföldön 7406 lófőt írtak össze.¹⁰⁵

A szabdságharc leverése után a Habsburg hatalom megszüntette a székely haderőt. Az 1750-es összeírásban már nem csoportosították külön a lóföket, hanem csak „Egytelkes nemesek“, „Szabad székelyek“ stb. nevét közölték.¹⁰⁶

A határórség szervezése idején huszár- és gyalogezerdedeket alakítottak, az összeírásakor anyagi helyzetének megfelelően a személyek maguk döntötték el, hogy melyik csoportba iratkoznak fel. Az 1764-es összeírásakor Dánfalván a huszárok közé 33-an, számon felül 14-en kerültek, többnyire a korábbi lófők közül. A dánfalvi huszárok száma

1773-ra 38-ra emelkedett. Csíkban ekkor a huszárokhoz 770 fő tartozott. A huszárok már nem alkottak külön társadalmi réteget, a gyalogokkal együtt a katonai csoportot képviselték, számukra külön katonabírót is választottak, de bizonyos mértékű különbség továbbra is megmaradt a gyalogok és közöttük. A huszárok több elismerésben részesültek. Öltözetük is elütött a gyalogokétól, vonzóbb, szebb volt. Még a templomban is megkülönböztetett helyen ültek. Ilyenkor arra is lehetőség kínálkozott, hogy magukat ünnepi öltözetükben is megmutassák, még a házaikat is eltérően építették a gyalogosokétól. Lovaikat jól táplálták, fényes szőrűek voltak, egész életvitelükkel érzékeltették előkelőbb voltukat.

Szerepük a hadjáratokban továbbra is kiemelkedő volt. Az 1767-es összeírásakor a lófők rendjéhez, a huszárokhoz a Székelyföldön 8692 katona tartozott, ami a lakosság 23,46 százalékát jelentette.

1779-ben megemlíti még madarasi, most Dánfalván lakó lófő Bőjthe Mihályt, hasonlóképpen ekkor írták le dánfalvi Ferencz György és Márton lófő nevét is.

Dánfalván készített jegyzőkönyvekben vagy törvényszéki iratokban, többnyire tanúként, számos dánfalvi lófő nevét írták le.

Lófő oltfalvi Vizi Imre vallomásából az derült ki, hogy Pál Mihály 1703-ban előkerült iratok szerint lófő volt. Hasonlóképpen huszárkatona Gáll Ferenc is dánfalvi volt.

Az 1780-as években lófő volt oltfalvi Albert Péter. Ez oltfalvi Páll Ádám 1842-ben 81 éves korában elhangzott vallomásából derült ki.

Most Oltfalván lakó, de szenttamási huszárkatona Albert György vallomása szerint nagyapja idején, az 1780-as években Dánfalván lófők voltak a Bőjték, Pálok.¹⁰⁷

1780-ban szentdomokosi lófő Bíró Nicolaus 20 éves diák volt a somlyói scholában.¹⁰⁸

1800-ban Dánfalván lófők: Bőjte Péter, László András, Gál András 76, Both József 70, Kajtár György 74, Vizi Mihály 80, Bodor Márton 76, Boér István felesége, Csáki Rozália 30, Zsók Antal felesége, Lukács Zsuzsanna 70 éves.¹⁰⁹

1801. november 14-i periratban található számos dánfalvi lófő neve. Ilyen Kajtár Antal. Mivel az eddigiekben ritkán találoztunk a feleségek nevével, említsük meg, hogy felesége Baka Anna volt. Szintén lófő volt Szabó Ádám, Zsók József 61, Kajtár Lajos 20, Kajtár Mihály, felesége Ágoston Zsuzsanna 32, Kajtár János, felesége Zsók Anna 32, Dobos Gergely, felesége László Kata 58, Csáki Mózes, felesége Bíró Borbára 34, Kajtár Tamás, felesége Vizi Kata 50, Kajtár József 25, Ambrus Antal, felesége Guzrán Éva 24, Kovács Mátyás, felesége Fülöp Anna 48, Kristóf Péter 44, Zsók János 27, felesége Kajtár Katalin 28, Bodor József, felesége Kajtár Erzsébet 22, Gáll Ferenc 51, Kajtár Péter, felesége Silló Judit 54, Kisebb Csáki Józsefné 20, Kajtár József, felesége Török Zsuzsa 46, Csáki Mátyás 42, Csáki Albert, felesége Bara Anna 62, Kajtár Antal, felesége Baka Anna, Abos Ferenc, Ambrus Bertalan 50, Bálint Mátyás, felesége Lukács Katalin 40, Bálint János, felesége Imre Zsuzsanna 42, lófő személy Pál Terézia hajadon 16, Ambrus Antal, felesége Török Zsuzsanna 46, Kajtár Ferenc 76, Csáki Tamás, felesége Juhász Anna 26 éves.¹¹⁰

Születésüket tekintve visszavezethető jelenlétük akár az 1750-es, 1740-es évekre.

1804-ben Dánfalván tartózkodott Tynvári Hand lovas kapitány. Ugyanakkor Kováts főhadnagy, Gáll Simon huszárkáplár, további lófőként tartották számon Dánfalván Albert Jakabot, kinek felesége Barabás Erzsébet 46 esztendő, valamint Both Mátyást, felesége Ambrus Kata 40, Abos Ferencet 40, Páll Istvánt 61, Vizi Imrét 57, Bálint Józsefet

50, Albert Gergelyt, akinek felesége Gergely Klára 50, Szóts Ferencet, felesége Ferentz Erzsébet 46, Both Mártont 41, Ambrus Lászlót 42, Bálint Józsefet 50, Bíró Albertet 45, Albert Pétert 34, Szóts Pétert, felesége Ferencz Erzsébet 36 éves, Albert Jakabot, Szabó Ádámot 45, Pál Istvánt 61, Ábrahám Antalt 40, Gál Jánost, Both Ádámot, Gál Mátyást, Gáll Simon és József huszárokat, Dánfalván lakott, de szenttamási Albert Mihály, Horváth Péter 40 éves Oltfalvában lakó lófőt, Vízi Péter 48 esztendőst, Csáki Albert lovas katonát.

Szendomokosi lófők voltak 1804-ben Bara Márton, Boross Márton 29 évesek, Ferencz András 56, Ferencz István 25, Bodó Péter 56, Kedves András 55, Bara Máté 62 éves. Szenttamáson Kozma János 27 éves huszárkatonája.

Jenőfalván lakott lófő Vízi Imre, Borboly Ferenc 44, Géber Imre 60, Bíró András 52 éves, 1805-ben Karda István.

1804. március 13-án karcfalvi Gidró István 31 évest és Györgyöt említették mint huszárkatonát, valamint Karda Jánost 50, Bálint Albertet 54, Gáll Pált 68, Karda Józsefet 54, Lukács Ferencet 55, László Jánost, karcfalvi Kálmán János lófőt, 66 éves, a háborúban elesett.

Madarason lófő volt Bálint Ferenc 20, Máthé István, Kozma Ferenc 40, György Péter 45 éves. 1805-ben Madarason huszár volt Bálint Ferenc.

Szintén 1804-ben volt lófő Dánfalván Imreh István 64, Lukács Mátyás 46, Bőjte Jakab 26 éves.

Jenőfalván 1804-ben lófő volt Vízi János.

1806-ban Kovács Eleknek Dánfalván kúriája volt és több jobbágya. Itt volt lófő Zöld Pál, Jakab Ferenc, Ferentz Péter, Balázs Péter, Kovács Simón 40, Eröss Máté 40 éves.

Szintén 1806-ban volt lófő Dánfalván Antal Gergely, Albert János, Eröss István, Eröss Albert, Zsók József, Abos Ferenc, Both Mihály.

Jenőfalván ekkor Antal Albert volt lófő.

1808-ban Dánfalván János Péter 55, Pál István 63 éves, Oltfalván lófő Antal Péter, Szabó János 55 éves, Kajtár János, Simon Ferenc, Antal Gergely, felesége Gergely Klára, Both Márton, felesége Szabó Erzsébet 44 éves.

Madarason 1808-ban lófő Csáki Albert, Dombi János 47, Lőrincz József 64, Bogáts Ferenc 52, 1809-ben Fülöp Péter 44, Bíró Albert 52 éves.¹¹¹

1810-ban szenttamási lófő Johannes Ágoston 18 éves lófő diák volt a somlyói scholában.¹¹²

1837. április 1-jén oltfalvi huszár Gáll Álózit említették, majd huszár Kristóf Józsefet, valamint huszár káplár Szabó Józsefet, Zsók Ferencet, felesége Bokor László Karalin, jenőfalvi Vízi Antalt, felesége Bokor László Anna, szenttamási Török Istvánt.

A Sepsiszentgyörgyön működő 11. székely Huszár Ezred Hadi Törvénytörése 1840. október 29-én a dánfalvi huszárkatonája Bőjte Györgyöt az 1-ső őrnagy II. századából maga elé rendelte, mivel „szerencsétlen kereskedés“ folytán elszegényedett. Ezért öröksége kezelését elvették, felvigyázóul káplár dánfalvi Bőjte Mihályt bízták meg.

Oltfalvában lakott 1840-ben lófő Albert János és György.

1841-ben jenőfalvi lófő Kosza Domiabus 19 éves diák volt a somlyói scholában.¹¹³

Dánfalván 1841-ben huszár volt Zsigmond István.

1842-ben Oltfalván lakó lófő Imre Mihály, Dánfalván lófő volt Gáll Tamás, Gáll József, Eröss Mihály.

1842-ben a dánfalvi bíró, Szöcs Gergely is lófő volt, hasonlóképpen Albert Elek káplár, felesége Lukács Terézia.

1843-ban Dánfalván Szabó Albert huszár strázsamester volt. Lófőnek említették Albert Istvánt, felesége Lukács Anna.

Szintén 1843-ban Oltafalvában élt Fülöp Péter és huszárkatona Pál Ádám 82 éves, Dánfalván Sánta Szöcs Ferenc, lovaskatona Gál Álózi, huszárkatona Lukács Ferenc. Oltfalvában lakott lófő Albert János, Dánfalván Gál Albert huszár, felesége Both Anna, Kajtár Ábrahám káplár.¹¹⁴

Az 1853-ban megjelent könyv szerint Dánfalván „Érdekesebb birtokosok“ voltak: 1. Zsigmond Ferenc, 2. Kovács György, 3. Szöcs Ferenc, 4. Szöllősi vagy Veinzel Ferenc, 5. Székely László, 6. Antal János, 7. Bot István, 8. Bot Mátyás, 9. Székely Lajos, 10. Horváth István, 11. Imre Ferenc, 12. Zsigmond Albert, 13. Szabó, 14. Zsók, 15. Kajtár családok.

Ugyanekkor szintén így jelölve, hogy „Érdekesebb birtokosok“ Karcfalván 1. Mihály Gergely, 2. Lukács István, 3. Karda Károly, 4. Bálint Ferencné, 5. Gidró István, 6. Mészáros József neve található.¹¹⁵

A huszárok sikeresen harcoltak az 1848–1849-es szabadságharcban, még az I. világháború kezdetén, sőt volt huszár alakulat a II. világháború idején is, de jelentőségük egyre inkább háttérbe szorult.

A huszárság emlékét tisztelettel őrzik mai utódok is. Egyre gyakrabban alakul kisebb-nagyobb csoport, amelynek tagjai lovaikkal, viseletükkel felelevenítik a dicső múlt hagyományait. 2009 tavaszán megalakult a Csíki Huszártoborzó, amelynek tagjai bejárták Alcsík falvait ilyen beköszöntéssel: Polgármester úrnak jelentem, a székely huszárság hatvanöt lóval és négy hintóval bevonult falujába! A tusházi búcsú-tábornok mellett hátrózták, hogy a következő évben Felcsíkon folytatják toborzó útjukat.¹¹⁶

Dánfalván március 15-én a Dánfalva Napokon minden évben lovasok vonulnak fel az ünneplők köszöntésére.

GYALOGOK

A gyalogokat közszekelyeknek is nevezték, a legnépesebb társadalmi réteg volt. Megélhetőségükhöz szükséges nemzetség földjét közösen használták, a nyílföldek osztásakor számukra 1 részt mértek, szemben a lófőkkel, akiknek 2 rész járt, a főembereknek 3. Az öröklés folytatólag a közszekelyek felemelkedése egyre nehezebbé vált, bár lehetősége megmaradt.¹¹⁷

Az 1339-ben közölt három társadalmi réteg egyike a közszekely volt, ez azonban nem azt jelenti, hogy létét attól kell számítanunk.¹¹⁸

Annál is inkább, mert 1227-ben a „giarlog“ szót leírva találjuk, a „gyal“ alapszó a fűnugor korból ősi örökségként maradt ránk.¹¹⁹

A közszekelyek egyben a földet művelték, állatokat tenyésztettek, lényegében az élelmet is biztosították, de a katonai feladatok elvégzésében is részt vettek.

A közszekelyek is szabadok voltak, s az egyenlőtlen erőesésének láttán lázadtak fel, törvényt igyekeztek szabni jogaikról. Következésképpen volt a Zabolán 1466-ban tartott nemzetgyűlés, amelyen Mátyás király személyét az erdélyi vajda és székely ispán képviselte. Ekkor fogalmazták meg, hogy a közszekelyeket nem kötelezhetik az előkelők a főnépek szolgálatára.

Mátyás király a katonáskodó közszekelyek panaszait is meghallgatta, 1473-ban ezért rendelte el a lovas és gyalogrétegek külön-külön összeírását. Azt is megparancsolta, hogy e renden nem változtathatnak a főnépek, de lehetséges a felemelkedés, ha három örökségbeli részt szerez a gyalogos, és még megfelelő tehetséggel rendelkezik.

Azt is feljegyezték, hogy Mátyás király seregében 16 000 gyalogszekely harcolt,¹²⁰ amelyben lakosságához mérten megfelelő arányban voltak jelen a felcsíki szekelyek is.

A szekely haderő belső szervezettségéről a XIV–XV. századból keveset tudunk, legfeljebb annyit, hogy a gyalogkatonák közé azok kerültek, akik nem rendelkeztek anyyi vagyoni alappal, hogy a harcokban lovasoknak előírt módon tudjanak részt venni.¹²¹

Jelentőségüket azonban ez nem csökkentette, hisz napjainkig fontos szerepük volt a hadjáratokban a gyalogos katonáknak.

Báthori István erdélyi vajda és szekely ispán 1487-ben megkülönböztette a közszekelyt, köztük a gyalogkatonákat.

Említették 1506-ban az agyagfalvi szekely nemzetgyűlésen is a „Székely Ország földének lakói“ között a „közönséges renden lévő emberek“-et, akik közül kikerültek a hadak gyalogosai.¹²²

Amíg Mátyás király idejében a lófők és gyalogok aránya 50 százalék volt, addig 1562-re a gyalogok a szekely sereg kétharmadát alkották.¹²³

A közszekelyek az önálló erdélyi fejedelemség megalakulása után fokozatosan háttérbe szorultak. Amint Izabella királynő fiával együtt 1556 októberében visszaérkezett Erdélybe, intézkedéseivel a szekely főnépeknek és a lófők egyik részének kedvezett, de a közszekelyekre egyre több terhet rótt. Magyarázták azzal is, hogy a szekelyek korábban Frater Györgyöt, a királynő ellenségét támogatták, de inkább azzal, hogy az újonnan alakuló udvarnak nagyobb számú adózóra volt szüksége, s ezt a közszekelyektől nyerhette. Tehette azért is, mert a haditechnika fejlődésével, úgy vélték, kevesebb gyalogra volt szükség. Ennek eredménye, hogy 1557-ben a gyulafehérvári országgyűlésen 5000 forintnyi adót szabtak ki a közszekelyekre, hisz a főemberek és lófők jelentős része továbbra is adómentességet élvezett.

Az elégedetlenség más intézkedések folytán is állandóan fokozódott, s hogy általános volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1562 áprilisában körülbelül 40 000 szekely gyűlt össze. Döntő részben a sok sérelem érte közszekelyekből, a gyalogosokból került ki. A felkelést János Zsigmond leverte, az igazi megtorlás ezek után következett.

1562. július 20-án Segesváron tartott gyűlést követően, ahol törvényesítették a megtorló intézkedéseket, folyamatosan fosztották meg korábbi jogaiktól a szabadosokat, s egyben csökkentették a gyalogosok számát. Az egymást követő években 10 000-nél több szabados szekely jutott jobbágy sorba, s ezzel gyakorlatilag megszűnt a gyalogkatonaság.

Mivel Báthori István nem mutatott készséget a szabadság visszaállítására, a szekelyek az ellene forduló Bekes Gáspárt támogatták. A kerelőszentpáli vesztes csata után Báthori István bosszút állt a szekelyeken: büntette a vezetőket, a köznépet tovább sodorta a jobbágyi sors felé.

Mindezek a törekvések érvényre jutottak Csíkbán, Felcsíkon is. Arra már korábban utaltunk, hogy a felcsíki falvak köznépe hogyan vesztette el szabadságát.¹²⁴

Most még kiegészíthetjük néhány személyi adattal is. Mivel Antal Pál csíki birtokos 1577. április 28-án Bekes Gáspár oldalán harcolt Báthori István ellen, azért a jenő-

falvi, szenttamási, szentdomokosi, amadéfalvi, rákosi birtokát szenttamási Lázár Farkasnak adományozták. Az adománylevelet Báthori Kristóf írta alá.¹²⁵

Lázár András szenttamási főember azokban az években szintén jelentősen gyarapította vagyonát. Többnyire úgy, hogy kiszolgáltatott körülmények között élő felcsíki, elsősorban szenttamási személyektől feltűnően alacsony áron vásárolt földeket, vagy kötött jobbágyszerződést, amely a köznép, egyben gyalogság további fogyását eredményezte.

Báthori Zsigmondnak a török elleni harcokhoz katonai erősítésre volt szüksége, s ezért a korábban jobbágysorba taszított székelyeknek szabadságot ígért, hogy gyalogosként seregében harcoljanak. 1595. szeptember 4-ére 14 700 székely gyűlt össze a fejedelmi táborba. Nagyrészüik régebbi és 1562 utáni jobbágy volt, aki szabadságáért többségben gyalogos harcosként indult háborúba. A győzelem után a megígért szabadság megtagadása vezetett a véres farsanghoz 1596-ban, mivel az újból szabaddá vált székelyek nem voltak hajlandók visszatérni a jobbágyi sorba. A szabadság ígérete vezetett oda, hogy a székelyek 1599. október 27-én még a sajátjaik ellen is harcoltak Mihály vajda oldalán.

Egy kimutatásból név szerint is ismerjük a dánfalvi gyalogokat 1619-ből:

Kovács Mihály, Antal György, Tamás Péter, Péter Tamás, Mihály Antal, Bot Antal, Máté János, Bot Máté, Bot Mihály, Lőrincz Péter, Bot Istvánné, Bőjte Márton, Bőjte Máté, Balás Jánosné, Bíró Jánosné, Nagy János, László Márton, Máthé Péter, Bányász Miklós.

Az összeírásban Karcfalván 21, Jenőfalván 40, Szenttamáson 52, Szentdomokoson 43 név szerepel. Összeírtak Madarason is 40-et, de háromnál való szolgáltnak nevezik.¹²⁶

Bethlen Gábor látva a székely társadalom erőteljes jobbágyosodását, több formában is próbált ez elé gátat vetni. Törvénnyel tiltotta, hogy a nemesek szabad székelyt fogadjanak jobbágyoknak. 1623-ban Csíkban a főemberek ellenében intézkedtek újabb jobbágyok kötésének megakadályozásáért, még a főbírókat is kötelezték: jobbágyait helyezze vissza a gyalogok közé.¹²⁷

Más körülmények között 1707. szeptember 4-én a széki határozat szerint Csíkszeredába összegyűjtötték a rendeket, de el kellett nézniük, hogy puska helyett eléggé nagy számban lándzsával, vasvillával vagy fejszével jelentek meg a hadba vonulásra.¹²⁸

A székely hadban a gyalogok rendjét az úgynevezett darabontok foglalták el. A XVII. századi összeírásokban találunk libertinusoknak nevezett külön csoportot is, akik az 1562-es jobbágyosítás után elnyerték szabadságukat, és földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkoztak, szükség esetén hadba is vonultak.

Egyes összeírásokban továbbra is szerepelnek a gyalogok, de ők bizonyára többségben a darabontokhoz tartoztak. Ilyen összesítő kimutatásban Dánfalváról 15 gyalogot jelöltünk az 1658-as összeírás alapján, de őket gyalog lófejek (11) és puskás gyalogok (4) között említették.¹²⁹

Ilyen jellegű és arányú a megoszlás a felcsíki hat falu gyalogosainak összeírásában is.

Kimutatás maradt az 1702 és az 1704-i összeírásról is. A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc idején visszatértek a fejedelmi kor hadszervezési szokásaihoz; ekkor Dánfalván 4 szabadost írtak össze, a katonák száma 53 volt. 1704-re már a kimutatásban csak 29-en szerepeltek, azt nem lehetett megállapítani, hányan voltak közöttük gyalogok. A ránk maradt összeírás szerint a felcsíki hat faluból meglepően kevesen vettek részt a szabadságharcban.

A gyalogok újabb összeírására a határország szervezése idején került sor. Az 1764-es nyilvántartás eredményeként Dánfalván 89 gyalogkatonát tartottak számon. Madarason 68-at, Karcfalván 47-et, Jenőfalván 67-et, Szenttamáson 86-ot, Szentdomokoson 143-at. Végül a csiki gyalogrendbe 4212 katonát soroltak be, a növendékek közé 5166 személyt írtak. 1767-ben 16 558 szabad székely családot írtak össze, ez a szám a székely lakosság 44,67 százalékát jelentette. Közöttük a gyalogokhoz 7866 család tartozott, ami a lakosság 21,23 százalékát jelentette.¹³⁰

Arra is bizonyosság ez a szám, hogy a székely gyalogság jelentősen csökkent a korábbi századokhoz képest. 1773-ban Dánfalván 103 gyalogoscsalád élt.

A határőrök részt vettek az 1788–1790 közötti osztrák–török, majd 1793–1815 között az osztrák–francia háborúban. Bizonyos adatok fennmaradtak a harcokban elért sikerekről, a hősi halottakról is, de általánosan azt rögzíthetjük, hogy 1000-nél több székely katona idegen érdekekért folyó harcokban lelte halálát.¹³¹

Meg kell említenünk még, hogy 1779-ben Szenttamási Adam Mihael gyalogkatonacsalád gyermekeként tanult a somlyói scholában.

1780-ban Dánfalváról szintén gyalogkatonacsaládból tanult somlyón Fülöp Gregorius 19 évesen, Karcfalváról Kováts Joannes 20 évesen, Szentdomokosról Kedves Ladislaus 19 évesen.¹³²

1804-ben Dánfalván gyalogkatona volt Simon Ferenc 46, Dobos Ferenc 40, Vizi Imre, Szabó Ádám 45 éves gyalogkáplár, Abos Ferenc 40, Vizi Imre, Bíró Albert 46, Both Ferenc 45, Antal József, felesége Eröss Erzsébet 42, Albert János 54 éves.

Ebben az évben Madarason volt gyalogkatona Kádár Péter 83 éves, valamint Bogáts Ferenc, Horváth Péter 30 éves, György Péter.

Karcfalván Gidró Ferenc, Kálmán János, fia Kálmán András, aki a háborúban meghalt, Jenőfalván gyalogkatona Gegő Tamás 53 éves, Szentdomokoson Ferenc Antal 26, Kristály András 22 éves.

1810-ben Szenttamáson gyalogkatona Bíró György.¹³³

1811-ben szentdomokosi Franciscus Márton 18 éves a somlyói scholában gyalogkatonaként szerepelt.¹³⁴

Az I. székely Határőr Ezred parancsnoksága a szeredai várban működött. 1812-ben egyes parancsnokok azt kérték, hogy a gyalogkatonákat ne engedjék szabadságra, mivel többen nem a szülőkhöz, hanem idegen helyre, esetleg barátokhoz távoznak, sürgős esetben nem lehetne rájuk találni, másrészt egyik faluból a másikba kerengésekkel kárt okoznak.

1822-ben Szenttamáson gyalogkatona volt Bőjthe Tamás, Szabó György 43, Ambur Péter 72, Báts Márton 15, Tamás József 60, Tamás János 20, Kristály József 68, Katona Tamás és Tamás József 24 éves.¹³⁵

Somlyón tanult, gyalogkatona családból származott 1825-ben szenttamási Karáton Johannes 21 éves, 1826-ban dánfalvi Bodor Andreas 18, 1827-ben szenttamási Szekeres Joannes 21 éves, 1836-ban dánfalvi Marton Franciscus 16 évesen tanult Somlyón, nagybaldogasszonyi Wencser Josefus 20, szenttamási Bőjte Matheus 17, 1837-ben szentdomokosi Aikler Josephus 20, Szóts Josephus 17, madarasi Fazakas Andreas 16 éves.¹³⁶

Ugyanebben az évben, 1837. április 1-jén volt gyalogkatona oltfalvi Deák vagy Simon András és Simon István.¹³⁷

A korábbi felsoroláson kívül 1838-ban dánfalvi Albert Ladislaus gyalogos 20 évesen volt a somlyói schola tanulója, 1839-ben szenttamási Karácsony Teodor 17, 1841-

ben oltfalvi Ferenczi Antonius 20, szenttamási Ferenczi Antonius 17, szentdomokosi Márton Ladislaus 17 és Márton Ludovicus szintén 17, 1842-ben nagyboldogasszonyi Vencser Stephanus 19 éves szintén gyalogkatonára volt.¹³⁸

1840-ben dánfalvi János Péter és Gábor Antal, 1842-ben Both Márton 77, Both Máté 66 éves, az Albert fiak, 1842-ben madarasi Ambrus, 1843-ban dánfalvi Bálint Ábrahám gyalogkatonára volt, 1843-ban Madarason gyalogkatonára Kozma István, szintén madarasi Császár Péter 65 éves, dánfalvi Both József,¹³⁹ 1844-ben nagyboldogasszonyi gyalogkatonára Márton Ferenc 16 éves diák volt a somlyói scholában.¹⁴⁰

1845-ben madarasi Lőrincz Antal, valamint dánfalvi János Péter gyalogkatonára volt,¹⁴¹ és a somlyói scholában tanult dánfalvi gyalogkatonára Both Ferenc 19 éves.¹⁴²

Az 1848–1849-es szabadságharcban a csíki korábbi határőrkatonák nagy számban vettek részt. Batthyány Lajos miniszterelnök hívására már 1848. augusztus 14-én 6 századból álló, 1200 gyalogot jelentő zászlóalj elindult a Délvidékre.¹⁴³

Ebben Kiss Antal vezetésével a 4. századot felcsíki katonák alkották. A délvidéki harcok után a csíki gyalogok Bem tábornok seregéhez csatlakoztak, s az 1849. márciusi harcok során tevékenyen részt vettek az orosz–osztrák katonák kiűzésében Erdélyből.

A dánfalviak, a felcsíki hat falu katonái a szabadságharc idején végig harcoltak. A kimutatásokból pontosan nem állapítható meg, kik tartóztak a gyalogokhoz, de bizonyára a Dánfalván számon tartott 67 honvédből a többség gyalogos volt.

Ugyanez érvényes a felcsíki hat faluból összesen résztvevő 229 honvédre is.

A dánfalvi katonák jelentős számban részt vettek gyalogosokként mind az első, mind a második világháborúban, az elesettek között a faluban az I. világháborúból 26, a II.-ből 27 személyt tartottak nyilván.¹⁴⁴

A gyalogkatonaság egészen napjainkig rendes alakulat volt, manapság már hivatásos katonák a gyalogosok is.

DARABONTOK

A darabontok vagy gyalogpuskások elnevezés a székely katonai rendek között a XVI. század közepén honosodott meg. Egyes esetekben azonban már korábban is neveztek darabontoknak katonákat. Gyalogkatonára jelölésére 1439-ben már használták a darabont szót.¹⁴⁵

A későbbiekben találunk utalást arra, hogy Hunyadi János seregében már 1442-ben harcoltak darabontok, majd Mátyás király a moldvai hadjárat idején, 1467-ben országba darabontokat állított fel.¹⁴⁶

De a tulajdonképpeni darabont alakulatok megszervezése János Zsigmond nevéhez fűződik. Amikor az 1562-es felkelés után a közszékelyeket, egyben a gyalogos rendet azzal büntette, hogy tömegesen jobbágyosorba süllyesztette, akkor döntött úgy, hogy a tehetősebb székely jobbágyok közül a katonai feladatok teljesítésére alkalmas férfiakat új katonai rendbe osztja be. Ők voltak a puszkás gyalogok vagy darabontok.

Kialakulásának több oka is lehetett, kettőt említsünk meg: a XVI. században Európa-szerte fejlődött a haditechnika, amellyel Erdélyben is megpróbálták lépést tartani. A korábbi úgynevezett hideg fegyverek: a kézj, gerely, tör, kiegyenesített kasza, balta stb. már idejélmúltak bizonyult, bár egyik része még e későbbi századokban, 1848–1849-ben is szerepelt a harcok során, de fokozatosan a tüzfegyvereket is meghonosították a székely hadak, elsősorban a gyalogok körében, ezért is nevezték használóikat puszkás gyalogoknak.

A darabontok megszervezésének másik oka az volt, hogy megalakulásuk és működtetésük kevesebbe került, mint a zsoldos katonákra fordított összeg, ráadásul a katonaság mellett földet is műveltek. A darabontok a felszerelést és egyenruhát maguk vásárolták meg,

A hadviselésben előnyt jelentett, hogy közvetlenebbül függtek a fejedelmi hatalomtól, mint a korábbi gyalogosok, így rövidebb idő alatt mozgósíthatóak voltak. Számuk fokozatosan gyarapodott. Például 1566-ban Udvarhelyen az 573 lófő mellett csupán 26 gyalogpuskás volt, de 1602-re már 221. Vagy Bocskai István seregében 1606-ban 2000 veres ruhába öltözött darabont „jó székely gyalog“ harcolt.¹⁴⁷

Megkülönböztettek vörös, kék és zöld darabontokat.

A vörös darabontok többségben voltak, és az ellenséggel harcoltak. Ruházatok egységesen vörös posztóból, sőt csizmájuk és cipőjük is vörös bőrből készült. Tiltották a katonáknak korábban szokásos bocskor viselését. A harctereken oly sikeresen küzdöttek, hogy elérték a külföldön toborzott zsoldosok eredményét. Ez annak volt köszönhető, hogy rendszeres képzésben részesítették őket.

A székely darabontok Báthori Istvánt elkísérték Lengyelországba, amikor ott királlyá választották, és eredményesen harcoltak az 1579–1581 közötti orosz hadjárat idején, de a későbbiekben is a kiválóan harcoló katonák közé tartoztak. 1569-ben a felcsíki székely darabontokról írtak.¹⁴⁸

1602-ben Csikban összesen 194 darabontot írtak össze.

A kék darabontok szintén ruhájuk színéről kapták megkülönböztető nevüket, és a fejedelem testőrei vagy a várak őrei közé tartoztak. Ott találtuk a Székelytámadt, a Székelybánja, valamint a Görgényi vár őrzői között, de említették Báthori István bátor katonái között is a vörös darabontokkal együtt.

Írnak a zöld darabontokról is,¹⁴⁹ de bővebb ismereteink megkülönböztetésük okáról nincs, legfennebb annyi, hogy a százszok fizetett katonái voltak, vagy a lengyelországi hadjáratban zöld puskások is harcoltak 1657 nyarán.¹⁵⁰

1666–1681-ben arról írtak, hogy „lovak hátán ha mikor kívántatik gyalog is jó készülettel fegyveresen, puskával, zöld köntösben híven, tökéletesen szolgáljanak“.¹⁵¹

Ismeretes, hogy Felcsíkon 1587. május 1-jén Kósa Bálint fejedelmi darabont, akit lófőként is számon tartottak, szenttamási örökségét eladta Lázár Farkasnak. 1587. október 6-án Szenttamáson Gecző Antal, Böjte Ferenc nevét a darabontok között találhatjuk.

Szintén Lázár Farkas nevéhez kapcsolódik az a feljegyzés is, hogy 1592. július 25-én szenttamási fejedelmi veres darabont, Széles Máté 2 forintért egy földet adott zálogba neki.¹⁵²

1594-ben Szenttamáson írták le: „Rákosról Mikely Jósa urunk ő nagysága darabontja“.¹⁵³

Amikor 1602. augusztus 7-én összeírták a felcsíkiakat, a nyilvántartásban Szenttamáson 4, Szentdomokoson is 4 darabont szerepelt, de a többi 4 faluban egy sem. Ha pedig az Al- és Felcsík darabontjait összesítettük, akkor Csikban 149 nevet találhattunk.

Az 1614-es Bethlen Gábor-féle összeírásban gyalogpuskásnak nevezik a darabontokat. Dánfalván 4 nevet írtak le: Varga Ferenc, Lukács György, Pál Mihály és Tamás János árvái. A továbbiakban Jenőfalván 1-et, Szenttamáson 22-öt, Szentdomokoson 6-ot írtak össze.

A gyalogpuskásokat Csíkban „pixidari“ jelzéssel 1619-ben is összeírták. A dánfalviak neve: Kovács Mihály, Antal György, Tamás Péter, Péter Tamás, Mihály Antal, Bot Antal, Máthé János, Both Máté, Both Mihály, Lőrinc Péter, Both István, Bőjthe Márton, Bőjthe Máté, Balázs János, Bíró János, Nagy János, László Márton, Máthé Péter, Bányász Miklós.¹⁵⁴

Összesítve a hat falu darabontjait 1619-ben: Madaras –, Dánfalva 19, Karcfalva 22, Jenőfalva 40, Szenttamás 52, Szentdomokos 43, összesen 176.

A csíki veres darabontok részt vettek Bethlen Gábor vezetésével a Habsburgok elleni harcokban 1622-, 1624-, 1626-os táborozásban.¹⁵⁵

Az I. Rákóczi György szervezte 1643-as összeírásban a felcsíki darabontok számbeli növekedését követhetjük. Ekkor a dánfalvi katonarendüek közül 30-at a régi, 12-öt az új puskás gyalogok közé írtak.¹⁵⁶

A felcsíki hat faluban 114 régi és 14 új gyalogpuskást írtak össze. Számuk 29 év alatt 95 fővel gyarapodott, hisz 1614-ben a hat faluban 33-an voltak.

Ki kell egészítenünk az 1643-as dánfalvi gyalogpuskások számát még 13 fővel, akik abban az időben távoztak az élők sorából.¹⁵⁷

I. Rákóczi György a következő években tovább bővíti a gyalogpuskások számát, Csíkban is több személyt emelt ki a jobbágyok sorából.¹⁵⁸

A fejedelem hadsereg-újító törekvését az is bizonyítja, hogy 1636-ban az országgyűlés határozata szerint Lengyelországból a székely gyalogosoknak 2000 puskát rendeltek. Megkövetelték, hogy hosszú puskával, elégséges porral, és „golyóbissal“ jól készüljenek fel a harcokra.¹⁵⁹

Az 1661-es összeírás a gyalogpuskások további apadását bizonyítja. Ekkor Dánfalván 4 főt írtak össze: György Balázs, Mihály Máté, Miklós János, Kőműves Pétert, a felcsíki hat faluban összesen 61-et.¹⁶⁰

II. Rákóczi György 1655-ben mintegy 500 személyből álló lovas puskás alakulatot is szervezett. Egyesíteni próbálta a lovasság gyorsaságát és a gyalogok erőteljes harcát. Egy század után a lovas-puskás alakulatokat ugyan a lófők közé emelte, de azután is, ha a harci helyzet megkívánta, a parancsot teljesíteniük kellett: a gyors hadba állás után le kellett szállniuk lovaikról, és a harcot gyalogosan kellett folytatniuk.¹⁶¹

1681. január 21-én Dánfalván ismét összeírták a darabontokat:

László István – Bányász

Boros Tamás – Bányász

Ambrus Márton – Hámori fűrész

Csiszér János – Hámoros

Kőműves Albert – Vágó Bányász

Sigmond Ferenc

György András

Both Péter – Hámorra faragó

László János – Hámorra faragó

Holló Balázs

Csáki István – Hámorra vaskőhordó

Gaál István

Mihály György – Hámorra faragó

Márton István – Tekintetes Nagyságos Nemes János uram szolgálója

Ferencz Márton – Hámorra járom, csiga aly és vállú csináló
Nagy Gyögy – Bányász, csigatekerő
Csáki György – Czakó János uram szolgája
Péter György – Hámori béres
Both Lőrinc – major
Gaál Péter – Hámoros
János Mihály – Hámori béres
Máthé Mihály – Hámorra faragó
Ferencz János – Hámoros
Mihály István

A felcsíki hat faluban ekkor összeírt darabontok: Szentdomokoson 34, Szenttamás 30, Jenőfalva 7, Karcfalva 12, Dánfalva 24, Madaras –.

Az 1685. december 27–29-es összeíráskor a fenti névjegyzékből hiányzik Kőműves Albert, Csáki István, Máthé Mihály neve. A felcsíki hat faluban kevés eltérés az előzőtől mindenikben megtalálható: Szentdomokoson Miklós Balázs uram százában 25, Erős Pál uram százában 33, Szenttamáson 32, Jenőfalván Miklós Balázs százában 25, Erős Péter százában 9, Karcfalván Miklós Balázs uram százában 7-en, Erős Pál uram százában 13, Dánfalván 21-en.¹⁶²

A szabadságharc idején nem csoportosították külön a darabontokat, a székely katonáskodás később, tulajdonképpen 1711-es szatmári béke után megszűnt. Az 1721 összeíráskor még számon tartották a lóföket és gyalogokat egy csoportban, mégis 1231 darabontról is tudnak a székelyek között.¹⁶³

A székely katonaság újjászervezésére 1762–1764-ben került sor.

LIBERTINUSOK

Libertinusoknak, szabadosoknak a jobbágysorból felszabadított székelyeket neveztek. 1562-ben a székely község, a gyalogság jelentős része jobbágysorba került. Kevesen maradtak földművelő, állattenyésztő, adót fizető szabadok.

Báthori Zsigmond 1601. december 31-én Déván kiadott levelében Csík-, Gyergyó- és Kászsónsék lakosait és maradványait felszabadította a jobbági sorból, és mindazon kiváltságokban és jogokban részesítette, amelyben őseik éltek a régi magyar királyok idején.¹⁶⁴

Őket nevezték libertinusoknak, szabadosoknak, akiket bizonyos ideig a székely összeírásokban külön csoportként fel is tüntettek. Már az 1602-es Basta-féle összeírásban szép számmal találunk csíki libertinusokat. Ekkor Al- és Felcsíkon 791 főt számoltak, Dánfalván 27 szabados szerepelt. Hogy közülük hányan lehettek gyalogkatonák, nem tudtuk megállapítani.¹⁶⁵

Később a Bethlen Gábor szervezte lustrán 1614-ben a dánfalviak közül 23 szabados írtak össze,¹⁶⁶ de hiányzik a felsorolásból Antal István, Mihály Antal, Máthé János, Bot István, Mihály Gergely, Bójthe Tamás neve.

A felcsíki hat faluban libertinusok szám szerint:

Falu	1602	1614
Madaras	21	32
Dánfalva	27	22
Karcfalva	19	12
Jenőfalva	24	28
Szenttamás	18	6
Szentdomokos	28	34
Összesen:	187	134

A csiki falvak jelentős részében a libertinusok voltak többségben. Annak volt köszönhető, hogy a fejedelmek is felismerték szükségességét: Bethlen Gábor erősíteni kívánta az erdélyi haderőt, amely törekvésében különösen figyelt a székelyföldi lehetőségekre. 1622. október 8-án Besztercén kelt országgyűlési előterjesztésében arról szót, hogy az ország terheinek viselésében a kevés lófő, a veres darabontok és a szabad székelyek vesznek részt. Többen önkéntesen hagyják el régi helyzetüket, csak Bocskai halála óta is, 1606-tól hatezer székely a jobbágyságot választotta. Annál is inkább meglepő ez a szám, mert Báthori Gábor már 1609-ben elrendelte, hogy szabad székelyt, libertinust senki jobbággyá ne tehesen. Aki pedig e rendeletét megszegné, 500 forint büntetést fizessen.¹⁶⁷

Az 1643-as összeírásban nem tüntetik fel külön sem a gyalogosokat, csak gyalogpuskásokat, sem a libertinusokat. Pedig a falvakban számon tartották, hisz elszórtan egy-egy név után megjegyzik, majd az 1702-ben készített összeírásban külön is feltüntetik. Ekkor Dánfalván Szabó Györgyöt, Antal Istvánt, Benedek Pált írták a libertinusok közé. Szám szerint a hat faluban a közvetve is oszlanak meg: Dánfalva 3, Jenőfalva 2, Szenttamás 5, Szentdomokos 9, összesen 19, ami elenyészően kevés az 1602- és 1614-es összeíráshoz képest.

Mivel a libertinusok hadakozások idején a gyalogok sorába tartoztak, az 1721-es összeírásban a külön csoportban felsorolt lófők és gyalogok közt kell keresnünk létüket, ámbar akkorra tulajdonképpen a szabadságharc után megszűnt a székely had.

Az összeírtak azok közé tartoztak, akik a katonaság mellett földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak. A szabad székelyekről mégis külön kimutatást is készítettek.¹⁶⁸

A felcsíki hat faluban található szabad székelyekről kimutatás szerint követhetjük a szabad székelyek számát és az összlakossághoz viszonyított százalékát:

Falu	Szám	Százalék
Madaras	35	55,56
Dánfalva	56	87,50
Karcfalva	22	68,75
Jenőfalva	51	87,93
Szenttamás	54	81,60
Szentdomokos	63	85,13
Összesen:	281	77,74

169

Ezek szerint a felcsíki hat faluban a szabadosok száma a lakosság több mint ¼-ét tette ki.¹⁷⁰

A határőrség megszervezése előtt még 1750-ben is összeírták a székely lakosokat: Madarason 72, Dánfalván 95, Karcfalván 37, Jenőfalván 76, Szenttamáson 81, Szentdomokoson 123 az összeírtak száma. A 484 lakos ugyan több a korábinál, de a lakosság számához viszonyítva kevesebb, mert 69,75 százalék a szabadosok száma.¹⁷¹

Az 1762–1764-es összeírásban a huszárok és gyalogok szerepelnek, mégis a libertinus minősítést még az 1800-as években is megtalálhatjuk egy-egy név után.¹⁷²

Példaként említsük meg dánfalvi libertinus Bojér Jánost feleségével, a 70 éves Kovács Annával, akit 1800. március 14-én említettek, Kató János- és Istvánt 1834. augusztus 22-én szintén libertinusnak írták.¹⁷³

FELMENTETTEK

A különböző időszakokban készült katonai kimutatásokban többször lehet találni olyan feljegyzést, hogy felmentett. Az 1681–1685 között készített összeírásokban gyakran közölték azt is, hogy ki és miért mentette.

1681. január 21-én.

A 101 összeírt nemes között 9 felmentett, mivel szolga. A lófők közül felmentettek: a 23 közül Szentdomokoson: 2 bányászt, 2 szolgát, 1 bírót, 1 kisbíró, 3 beteget, a 29 közül Szenttamáson 5 szolgát, 1 gyermeket, Jenőfalván a 44 közül 3 szolgát, 6 hámos bányászt, Karcfalván a 20 közül 5 hámosost, 1 bírót, 1 postást, 1 beteget, Dánfalván 45 közül 16 hámosost és bányászt, 1 bírót, 1 kisbíró, 1 szolgát, 1 beteget, Madarason 10 közül 4 bányászt, 1 bírót, 1 kisbíró, 1 beteget.

Ugyanekkor a gyaloglófejek közül felmentettek Szentdomokoson a 11 közül 1 bányászt és 1 szolgát, Szenttamáson 14 közül 1 kisbíró, 1 szolgát, 1 kivételet, Jenőfalván 27 közül 1 kisbíró. 6 bányászt, 1 szolgát, 4 beteget, Karcfalván 7 közül 1 bányászt, 1 beteget, Madarason 1 nevet írtak, őt is hámosként felmentették.

Ugyanekkor a darabontok közül felmentettek Szentdomokoson a 34 közül 4 hámosost és bányászt, 2 szolgát, 4 beteget, Szenttamáson a 30 közül 1 hámosost, 7 szolgát, 2 beteget, Jenőfalván a 7 közül nincs felmentett, Karcfalván a 12 közül 1 kisbíró, 2 hámosost és bányászt, 1 szolgát, Dánfalván a 24 közül 15 bányászt és hámosost.

1683. évi bécsi hadjárat után 89 nemes közül felmentettek 40-et. Néhány példa: Sándor Mihályt felmentették 3 lóért, egyszer kapitányának fizetett 12 forintot, Veres Pétert mind a háromszor kapitánya mentette 3 lóért, Balás Mátét kétszer kapitánya mentette 10 forintért, egyszer ökröt adott, Balás István egyszer kapitánya mentette hó pénzért, egyszer egy jobbágyot adott, Bálint Ferencet egyszer kapitánya mentette 1 lóért, másodszor Szentdomokosi Sándor Mihály uram mentette, Mihály Deákot háromszor mentette kapitánya 2 lóért, Szabó István kapitányának kétszer hóra fizetett 5 forintot, egyszer jószágot adott, Szőcs András kapitányának egyszer hópénzt adott, kétszer pedig 2 lovat, többen adtak egy-egy lovat, gyakran szolgaság miatt kaptak felmentést: István Deák például 2 lovat adott, egyszer Nemes János uram szolgája volt, Gergely Deák 1 lovat adott, egyik esztendőben Béli Kelemen „asszonyom szolgája“ volt, de Szőke András kapitányának egy fűrészhelyet adományozott stb.

Hasonlóan mentesítették a lóföket is: Szentdomokoson a 24-ből felmentettek 17-et, például ilyen indokokkal: János Cristan [Kristály?] egyszer kapitányának hópénzt fizetett, óra 5 forint, másodszer Szentdomokoson lakó Sándor Mihály mentette hó pénzért, Barla Bernárd egyszer kapitányának lovat adott stb.; Szenttamáson a 31-ből felmentettek 10-et. Például: Guzorán András kapitánya akaratából Domokos Tamásnak 1 lovat adott, Ferencz Péter egyszer egy „paripát“, másodszer 2 ökröt, harmadszer óra 5-5 forintot fizetett kapitányának, mások szolgának álltak. Jenőfalván 45 közül felmentettek 9-et. Például: Gergely Imre kapitányának adott 5 nyestet és óra 5 forintot, egyszer pedig szentdomokosi Sándor Mihály uram mentette, Barlok Demeter kapitányának 3 nyestet, 1 rókát adott, és fizetett 8 forintot. Karcfalván 23 közül felmentettek 2-öt: Márton János egyszer 1 lovat adott, majd 2-2 forintot fizetett. Dánfalván 46 közül felmentett 14-et. Például: Mihály Péter egyszer egy lovat adott Szopos János uramnak, többen a háromnál dolgoztak. Madarason a 15 közül 8-at felmentettek. Például: Varga András kapitányának fazékkal fizetett, többen a háromnál dolgoztak.¹⁷⁴

A későbbiekben is gyakran említenek felmentést, de nem tudhattuk meg, hogy mi volt az ára.

HALOTTAK

Különböző csatákban számos székely katona vesztette életét. Egyes esetekben csak szám szerint írták le a halottak számát, máskor abból következtethettünk számukra, hogy a következő névjegyzékben már nem szerepeltek, de ez nem biztos, hogy az elhunytakra vonatkozott. Az 1683. és 1685. évi jegyzékekben feltüntették a név után, hogy halott.

1683-ban a csiki nemesek közül Bodor János neve után írták, hogy „megholt“. A lófők közül szenttamási Guzorán Mihály fia az utolsó táborban „oda maradt“, dánfalvi Antal Péter szintén az utolsó táborban vesztette életét.

Az 1685 február 14-i jegyzékben írták, hogy jenőfalvi Karda János fia Bécs alatt veszett, továbbá megemlítették, hogy Antal Balázsnak és Bíró Györgynek Bécs alatt lova veszett.

Az 1685. február 16-i jegyzékben említették, hogy szentdomokosi Dobos Ferencet Kálló alatt lőtték meg, Albert Péter „Bécs alá holt“. A szenttamási Leveles István apja Biahegyin halt meg. A nyári táborban halt meg jenőfalvi Bíró Balázs.¹⁷⁵

A dánfalviak és a felcsikiak a továbbiakban is részt vettek a különböző harcokban, számosan vesztették életüket is, de kevésről maradtak adatok. Annál többet tudhatunk az 1848–1849-es szabadságharcban résztvevőkről és hősi halottakról, valamint az I. és II. világháború áldozatairól.¹⁷⁶

JOBBÁGYOK

A jobbágy mint személy a föld műveléséhez kapcsolódott, bizonyos időszakban feladat elvégzésére kötelezett, szabadságában korlátozott volt. Külön rendet képezett a társadalomban. A Székelyföldön a rend később alakult ki, mint Magyarországon. Létre kellett jönnie a vagyoni különbségnek, amely szükségessé tette, hogy a több földdel rendelkezők a műveléséhez segítőket alkalmazzanak.

Fokozatosan alakult ki ez a viszony. Az első lejegyzések csupán arra bizonyítékok, hogy akkor már létezett, de korábbi eredetű. Az 1400-as években írtak a „földön lakók” rétegéről. A zabolai nemzetgyűlésen 1466. január 20-án a határozatban az szerepelt, hogy a főemberek földjén lakók se legyenek örökös szolgák, hanem szabadon költözhessenek.

A földön lakók közé a legszegényebb székelyek vagy idegenek kerültek, maguknak bizonyos szabadságot követeltek. Soruk folyamatosan növekedett, egyre többen kerültek közéjük azok, akik a katonai feladatok helyett a szolgáló szerepet vállalták, akik a hagyományos törvények szerint nem jelentek meg a hadakozásban, hanem inkább vállalták a büntetést, a más földjén dolgozást, akik szegénységük miatt nem tudtak eleget tenni a katonai kötelezettségnek, akik valamely súlyos vétségük miatt így kerültek el a halálbüntetést, akik szorult helyzetükben kölcsönt vettek fel, de nem tudták törleszteni, helyette vállalták a földön lakókra háruló feladatok elvégzését, később némelyek azért szerződtek önként jobbágnak, hogy ne kelljen hadba vonulniuk.

Ebből a felsorolásból az is kiderülhet, hogy ekkor még adományos forma nem létezett a Székelyföldön. Bár növekedett a földön lakók száma, a székelység döntő részét a szabadok alkották.¹⁷⁷

Mátyás király halála után a székelyek ispánja és erdélyi vajda a székelyeket előjogaitól akarta megfosztani, s ezért a hatalom tudatában nem válogatott a támadó eszközökben. Eredménye: a földön lakók elégedetlensége sokasodott.

A más, tehetősebb családoknál való szolgálat vállalása tulajdonképpen önkéntes volt még az 1500-as évek elején is, amelynek fő oka a népszaporulat növekedése, a föld szűkössége. De az önkéntességet már a követelés követte. Sokan a szolgaságot vállalók földjét is magukénak tekintették.¹⁷⁸

Az 1500-as évek elején még egymást követték az elégedetlenkedők lázadásai, de a székely társadalom életében a nagy fordulatot az 1562-es esztendő jelentette. Később is úgy emlegették ezt az évet, mint a székely szabadság elveszésének kezdetét.

1562 áprilisában a Székelyudvarhelyen tartott nemzetgyűlésen egyes források szerint 40 000 székely gyűlt össze. Mivel elsősorban a közszekelyek fejezték ki sorsuk miatti elégedetlenségüket, közülük legalább 20 000–30 000-en vagy még többen lehettek. A felkelés leverését megtorlás követte, mégpedig a köznép eljobbágyosítása. 1562. június 26-ára Segesvár városába összehívott újabb nemzetgyűlés határozott úgy, hogy a köznép jelentős részét jobbágyi sorba kell juttatni, de a korábbi viszonylag szabadabb földön lakók is ezután jobbágmódra éljenek, sőt a gyalogrend tagjai is hasonló sorsra jussanak.¹⁷⁹

Így írták: „Az fő népek az ő főiségekben és az lófejek az ő lófőségekben minden székben szabadon éljenek, úgy mint a nemesség az ő nemességében, és az földön lakók, kiket jó igazságban bírnak, úgy mint a nemesség az ő jobbágyokat, ők is jobbágyul bírják, kik az rovásnak idején az több községgel együtt megróttassanak“.

Korábban már utaltunk arra, hogy János Zsigmond 1566-ban fejedelmi hatalmánál fogva adományozott közszekelyeket jobbágyokként főnépeknek: Jenőfalván 32, Karcfalván 30 házat, amely összesítve legalább 300 személyt érintett csak a két településen. A gyulafehérvári gyűlésen 1566. július 11-én Csíkbán csupán egy alkalommal 215 családot szintén jobbágyosra rendelték, ami legalább 1000 személy sorsának alakulását rendítette meg.¹⁸⁰

Az adományozás a következő években is folytatódott. Eredménye nyomban érződött Felcsíkon is.

Az 1566–1567. évi hadjáratok után János Zsigmond a főembereknek újabb közszékelyeket, gyalogokat adományozott: „csak két-három év leforgása alatt több mint két-ezer szabad székely jutott így jobbágyi sorba”.¹⁸¹

1566-ban János Zsigmond Gyergyóban 57 családot Lázár Istvánnak adományozott, Csíkszékben pedig 156 családot kényszerített jobbágyi sorba ismert főembereknek. Itt is a szenttamási Lázár Farkas részesült előnyben. Még jobbágyokat kaptak Lázár Balázs, János Geréb, Balaskó Ferenc, Fejér György, Andrassy Péter és Márton, Becz Pál főemberek is.¹⁸²

Szintén az 1566-os évhez kapcsolódik az a folyamodvány, amelyben a hat székely széki főemberek, a számukra jobbágyosorba kényszerített „földön lakók” védelmében, de a maguk hasznára azt panaszták, hogy állataikból a hatóságok tizedet vesznek.¹⁸³

A jobbágyok körében különböző csoportokat tartottak számon: ősjobbágy, fejedelmi, konfiskált, földesúri.

Egy-egy főember e törvény szellemében tovább növelte birtokát, és szaporította a rajta dolgozó jobbágyok számát. Bizonyos számítások szerint 1576-ban Csíkban összesen 1931 jobbágy lehetett, a legtöbb Felcsíkon, 842-en, Dánfalván pedig 48-an. Madarason 46, Karcfalván 30, Jenőfalván 67, Szenttamáson 47, Szentdomokoson 40.¹⁸⁴

A jobbágyvá válás különböző formáiról Felcsíkon számos példát találunk az 1500-as évek második felében. 1577. április 28-án Báthori Kristóf adománylevelet írt szenttamási Lázár Farkasnak, amely szerint Bekes pártján álló Antal Pál jenőfalvi, szenttamási, szentdomokosi stb. birtokát Lázár Farkasnak adományozta, mivel Antal Pál Bekes Gáspár mellett harcolt. Egyben jobbágyokká váltak a birtokon dolgozók is. 1577-ben a szenttamási Lázár Farkas főembernek a halálra ítélt Bodó Ferenc magát örökös jobbágyul kötötte.

1587. május 1-jén Opra Pál, Bíró János, Varga Balázs fejedelmi jobbágyok bizonyították, hogy Csurra Mihály magát Lázár Farkasnak jobbágyul kötötte. 1593. december 20-án Tőke Mihály szintén nála vállalta a jobbágyi sorsot. Külön figyelmet érdemel a Szenttamáson 1594. január 28-án keltezett írás, amely szerint Havasalföldi Mihály jobbágyul köti magát Lázár Farkasnak, ha a főnemes beleegyezik abba, hogy jobbágyának, Böre Benedeknek leányát feleségül vegye. Ez esetben meg is keresztelkedik.¹⁸⁵

A különböző formákban és körülmények között kialakult jobbágyvá kötés az 1500-as évek végén minden székben jelentős méreteket öltött. További felcsíki jobbágyokat név szerint is ismerünk. 1576-ban Szentdomokmoson lakott Vizi Mihály, Polyák Lukács, Barla János, Nagybenedek Bertalan, Jakab Gáspár, Nagy Tamás, Bácsi Miklós, Ince Tamás, Dienes György, Lukács Márton; Szenttamáson Vizi Palkó. Őket Báthori Kristóf parancsa szerint karcfalvi Ilyés Jánosnak, dánfalvi Domokos Péternek, Lázár Farkasnak stb. kellett átadniuk az Antal Pál tulajdonából.

1578. május 13-án Jenőfalván Kedves Antal, Jakab István, Csomor Péter, Jakab János jobbágy volt.¹⁸⁶

1594. december 20-án fogott bírák készítették azt a jobbágyul kötő levelet, amely szerint „vitézli szenttamási Lázár Farkas”-nak Tőke György feleségével, gyermekeivel magát jobbágyul köti. A levélben azt is kikötötték, hogy Lázár Farkas a megírt jobbágy-nak gondját viseli. Tőke György „szabad és jó akaratja szerint” köti magát, de ha eltávozna Lázár Farkas uram földjéről, akkor „minden falun, mezőn, városban, erdőn malomban, mindenütt” megfoghassa.

1594. december 1-jén Karda Lukács Szenttamáson jobbágyul köti magát Lázár Farkasnak. Ottmaradásáért kezességet vállaltak 25 forintig jenőfalvi Márkos Emre, Fe-

rencz Geréb uram jobbágya és madarasi Dobra János. Amennyiben Karda Lukács eltávozna, a 25 forintot a kezesek megfizetik.¹⁸⁷

1598. január 20-án Nagy István két ökörért és egy borjús üszőért kötötte magát jobbágyul szenttamási Lázár Farkasnak.¹⁸⁸

Amikor 1595 szeptemberében Báthori Zsigmond hívására, amely tartalmazta a szabadság ígéretét is a jobbágyok számára, körülbelül 20–24 000 székely jelent meg a feketehalmi táborban, többségben fejedelmi vagy földesúri jobbágyok lehettek.

A székelység újabb összeírását Basta tábornok 1602. augusztus 7-én végeztette el. Bár megjegyzik, hogy az összeírás azért is igen hiányos, mert sokan távolmaradtak az eskütételről, mégis körülbelül tájékoztat a jobbágyság helyzetéről. A korábbihoz képest a jobbágyság száma változott, mert Báthori Zsigmond 1601. december 31-én a csíki, gyergyói, kászoni jobbágyokat felszabadította. Ez egyben azt jelentette, hogy a 40 évi jobbágyi élet során ezek a férfiak elszoktak a katonaságtól, az élet-halál harctól, ezért jelentős részüik továbbra is inkább választotta a jobbágyi sorsot. Hiába fenyegették, még a halálbüntetést is kilátásba helyezték, mégsem álltak a katonák közé.¹⁸⁹

1602. augusztus 7-én a felcsíki hat falu közül csak Madarason számoltak össze 25 jobbágyot és Karcfalván 4-et, Csikban összesen 136-ot.¹⁹⁰

A jobbágyság helyzetéről kiemelkedő adat, amely szerint az 1600-as években Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben Beldi Kelemennek 10 helységben volt birtoka, amelyen 104 jobbágy dolgozott. Csíkcsicsóban Petki Jánosnak szintén számos jobbágya volt.¹⁹¹

A székelyeket összeszámolták 1614. február 17-én is. Ebben a kimutatásban Dánfalváról négy feje kötött jobbágy szerepelt. Egyikük gyilkosságért, ketten a hadba vonulás elöl, egy önként kötötte magát jobbágynek. Meg kell jegyeznünk, hogy László János még a had előtt Gergely Deáknak jobbágya lett.¹⁹²

Ebben az összeírásban a felcsíki hat falu jobbágyai is név szerint szerepelnek, számuk a következő: Madarason 37, Karcfalván 12, Szenttamáson 10, Szentdomokoson 3, összesen 66. Szembetűnő, hogy Jenőfalván sem 1602-ben, sem 1614-ben nem írtak össze egyetlen jobbágyot sem.¹⁹³

Az 1614-es összeírásban már megkülönböztettek ösjobbágyot, konfiskáltat, feje kötöttet, amely csoportosítás később még tovább bővült. A fenti számok úgy alakultak, hogy az ösjobbágyokhoz hozzáadtuk a feje kötötteket. Ilyenek volta: Madarason 5, Dánfalván 4, Karcfalván 3, Szenttamáson 2, Szentdomokoson is 2. Így jött ki az 50+16, vagyis a 66.

Ha figyelembe vesszük, hogy 1614-ben a Székelyföldön 5068 jobbágyot írtak össze, közöttük feje kötöttet 787-et, akkor megállapítható, hogy jelentős átalakuláson ment át a társadalom és a csíki falvak lakossága is.

Az 1614-es összeírás alapján tudhatjuk, hogy a korábbi ítélezések, jutalmazások után mely okokból jutottak jobbágyi sorba a korabeli emberek: adósságért, akasztófától való megmentésért, hadtól távol maradásért, a mustráról hiányzásért, emberölésért, éhség miatt, erdő tilalma megszegéséért, felesége elhagyásáért, mert két felesége volt, paráznaságért, kölcsön vett pénzért, kezességért, tisztartóra támadásért stb.

Bővebb összehasonlítás eredményeként megállapítható, hogy 1602 és 1614 között a jobbágyság az első évben 9 százalék volt, 1614-ben számuk ötszörösére emelkedett. Fájóan állapították meg, hogy a székely nagy véráldozattal évtizedeken át harcolt szabadságáért, s amikor törvény biztosította azt, önként állt a jobbágyok közé.¹⁹⁴

Bethlen Gábor elsősorban erős haderővel akarta biztosítani Erdély függetlenségét. E hadsereghez a legerősebb forrást a székelység jelentette. Viszont egyre nagyobb volt a jobbágyorszamba jutók száma. 1616-ban olyan összeírás készült, amelyben számba vették a jobbágyorszamba jutott csík-, gyergyó- és kászsónszéki lófők és gyalogok, illetve szabad székely örökségeket. Eszerint Dánfalván Péter István, Bodor János fiai Bartalis, István, Máthé, valamint Tamás János felesége örökségét bírja, Mikó Ferenc, Kornis Péter, Nagy Péter és öccse, János örökségét bírja, továbbá szintén Mikó Ferencnek kötötte magát jobbágyul Mihály Gergely fiával, Mártonnal és Ferencz Péterrel, László Jánossal, László Mihály fiával, Gergellyel és Tamással.

Mikó Ferenc Madarason, Karcfalván is örökséghez jutott. Szenttamáson Domokos István, Incze Gáspár, Gúrzó Gergely, Kristály János, Kelemen Mihály, Jenőfalván Damokos István, Szentdomokoson Both András, Kelemen Máthé, Gúrzó János, Sándor János, Barabás György örökségét bírta. A megjegyzésekből kiderül, hogy az örökségre zálogba adott pénzért tartottak igényt, esetleg megvásárolták azt.¹⁹⁵

Bethlen Gábor serege szervezésekor megtiltotta, hogy a nemesek szabad székelyt fogadjanak jobbágyaik közé. Megkövetelte, hogy a rendeletét megszegőket 400 forinttal büntessék meg. Mégis azt kellett tapasztalnia 1622-ben, hogy a székelyek körében már a 10 000-et is meghaladja a jobbágyok száma, és nem erősödik kellő mértékben a hadsereg. Arról is meggyőződött, hogy a jobbágyi életmódot sokan önként választják, mert hadba nem kell vonulniuk, biztonságban érezhetik magukat, sőt adót sem kell fizetniük, lényegében a közösség terheinek viseléséből nem kell kivenniük részüket. De most is fennállott az a körülmény, hogy egyesek elszegényedés, adósságaik miatt vagy valamely vétségért váltak jobbágyokká.¹⁹⁶

Minden ellentmondás ellenére Bethlen Gábor fejedelemnek sikerült erős hadsereget szerveznie.

Az erdélyi haderő erősítését I. Rákóczi György is tovább folytatta. A székely jobbágyokat ő is bevonta a katonaságba. A földesurak egyik része neheztelt is érte, hisz csak azok dolgoztak földjeiken akik 1614 előtt önként álltak a jobbágyok közé.

Az 1643-ban készített lajstrom szerint, a „hadköteles férfi lakosság összeírása“ során külön nem is tértek ki a jobbágyok számbavételére.

E század peres ügyei vagy más iratok alapján néhány adatot megismerhetünk a felcsíki jobbágyokról. 1609. június 6-án szenttamási Lázár Farkas fia, János jobbágybirtokok miatt pereskedett.¹⁹⁷

1635. április 12-én kelt bizonyító levélben igazolta Petki István főudvarmester és Csík-, Gyergyó-, Kászsónszék főkapitánya, hogy szenttamáson élő Damokos Tamás, aki itt főkirálybíró a Szárazajtán lakó „Boda alias nagy Balázs“ nevű jobbágyát három fiával együtt elcserélte Kálnoki Mihály Barabás Ferenc nevű jobbágyával s ennek három fiával.

1646. május 12-én szenttamási Damokos Tamásnak más vidéki két szabad személyt magát jobbágyul kötötte.

1647. augusztus 2-án Damokos Istvánné elszökött jobbágya, Komics János miatt szendomokosi Sándor János és Barabás György közbírák tartottak tanúvallatást.

Nagyboldogasszony helyjelöléssel 1649. március 28-án készült az a bizonyító irat, amely szerint rákosi Benkő István deák, nagyboldogasszonyi iskolamester, szentmihályi Barla János deák, karcfalvi Imreh Péter és jenőfalvi Barla Bálint azt erősítették meg,

hogy dánfalvi Szentes Gergelyné Katalin asszony és fia, Bíró János magukat jobbágyul kötötték dánfalvi Lukács Péternek és fiának, Mártonnak.

Elszökött jobbágyról tárgyaltak szenttamási Damokos Tamás kérésére Besztercén 1649. november 11-én, mivel birtokáról Kocsis György eltávozott, de e kérvény megbeszélése idején már visszafért urához.

1652. június 30-án Damokos Tamás csiki főkirálybíró cigányjobbágyának megöletése ügyében tartottak tanúvallatást.

1654. december 30-án azt bizonyítják hivatalnokok, hogy Mihály alias Tankó János magát, feleségét és utódait Szenttamáson Damokos Tamásnak örökös jobbágyul kötötte.

Arról is feljegyzés maradt, hogy 1674. július 7-én rákosi Bodó Mihály, felcsiki alkirálybíró bizonyította, hogy szenttamási Damokos Tamás Vaszil nevű cigányjobbágyával kiegyezett.¹⁹⁸

Jól kimutatható a jobbágysághoz való viszony a Felcsíkra, Csicsóba 1675. március 7-én Petki János és özvegy Petki Anna által küldött utasításból, amelyet az udvarbírónak, Farkas Máténak küldtek: „A jobbágyokat annak rendi és módja szerint szolgáltatassad ... Ha kik szófogatatlankodnak, azokat értésemre adván, azalatt az olyanokat megtömleneztesd...”

Folytatva tovább: „Azt el ne hitesd magaddal, hogy jobbágy vagy, s nem bánanak, mert bizony a híjával fennakadsz, mivel jobb egy jobbágynek például meghalni, mintsább sok kárt vallani”.¹⁹⁹

Külön is ki kell térnünk arra, hogy Felcsíkon a jobbágyok földek foglalásába kezdtek. 1677. április 5-én azt jegyezték fel a csiki hámmorral kapcsolatban, hogy Rákoson az udvarházhoz tartozó földekből a hámmori jobbágyok elfoglaltak bizonyos részeket. A Kismezőben Donáth Farkasné földjeiből 10 darabot: Varga András és Csuka Péter egy-egy darab földet, majd ugyanők Bogát mellett elfoglaltak három darab lókeretet stb.

1677. november 15-én a szenttamási plébános, Kari Péter, jenőfalvi Barlók János azt bizonyította, hogy szépvízi Péter Balázs kötelezte magát: holtig szolgálja Damokos Tamást és feleségét, Geréb Katát, mivel Damokos Tamás másfélszáz tallért fizetett azért, hogy tatár fogságból kiszabadítsa.

1681-ben Perényi Ferenc és neje, Károly Zsófia, valamint Csíkszenttamáson lakó Abaffi János két jobbágy ügyében megegyeztek. 1682. október 9-én többen is bizonyították, hogy Csorba István magát és mindkét ágon utódait szenttamási Abaffi Jánosnak jobbágyul kötötte.²⁰⁰

A csiki nemesek közül azért mentesítették 1683. évi bécsi hadjáratból Balás Istvánt, mert egyszer kapitány uramnak hópénzt fizetett, egyszer „edgy jobbágyot adott”. 1685. december 26-án írták, hogy Szenttamáson Szakáll Miklós jobbágya volt Damokos Tasmásnak.²⁰¹

Dánfalvi jobbágy vásárlásáról szól az 1699. május 11-én Szentmihályon kötött szerződés. Eszerint Sándor Mihály kúriájában arról írtak szerződést, hogy dánfalvi Lukács Péter és István lófő-nemes személyek a tőlük elbujdosott Bíró Balázs nevű jobbágyukat alsótorjai Mihálcz Miklósnak és feleségének, Sándor Borbárának eladják 8 próbált körmői aranyért, „mely téssen mostani üdőben flor hungaricales 40.”²⁰²

Az 1703-as összeírás szerint még mindig elég nagy számban találni függő viszonyban élő székelyeket, csíkiakat is.

Falu	Jobbágy	Százalék
Madaras	37	39,4
Dánfalva	6	7,0
Karcfalva	8	22,2
Jenőfalva	12	15,6
Szenttamás	29	29,8
Szentdomokos	14	15,9
Összesen:	105	21,6

203

A szabadságharc, majd az 1717–1719-es nagy pestisjárvány előidézte a felcsiki hat falu lakosságának csökkenését, a jobbágyokét is, mégis ahhoz képest, hogy a pestis idején minden faluban a lakosság majdnem fele eltávozott az élők sorából, 1721-ben viszonylag nagy számban található jobbágy.

Falu	Jobbágy	Százalék
Madaras	25	39,68
Dánfalva	5	6,25
Karcfalva	8	25,0
Jenőfalva	7	12,07
Szenttamás	12	17,91
Szentdomokos	6	8,11
Összesen:	63	14,04

Acsádi Ignác az 1720-as összeírás szerint megállapította, hogy Alcsikon 506, Felcsikon 239, Gyergyóban 218, Kászonban 109 jobbágy található.²⁰⁴

Meg kell említenünk egy másik jelenséget is a jobbágyok sorsáról: 1726. december 6-án azt írták le, hogy „Vacsárcsi Bíró János és szenttamási László István tanúvallatást tartanak Abaffi László hatalmaskodási ügyében“, aki „vérbe kergette“ Abaffi Sándor jobbágyait Szenttamáson.²⁰⁵

Benkő József a jobbágyok és zsellérek számát együtt közölte a felcsiki hat faluban az 1721-es összeírás szerint: Madarason 54, Dánfalván 29, Karcfalván 20, Jenőfalván 19, Szenttamáson 40, Szentdomokoson 53, összesen 215 volt.²⁰⁶

Viszonylag békés időben 1750-ig a jobbágyok száma:

Falu	Jobbágy	Százalék
Madaras	30	24
Dánfalva	10	9,16
Karcfalva	15	22,95
Jenőfalva	18	17,48
Szenttamás	32	24,78
Szentdomokos	16	8,52
Összesen:	121	17,81

207

Nyomban meg is állapíthatjuk, hogy közel 30 év alatt a jobbágyok összlétszáma a korábbi duplájára emelkedett, de az összlakossághoz való viszonya nagyon kevés eltéréssel változott.

A jobbágyság sorsáról egy-egy eseményről továbbra is maradtak feljegyzések: 1740. június 17-én Szenttamáson készült okirat szerint Mikó Tamás a Szenttamáson élő Abaffi Sándornak egy jobbágyot ajándékozott, továbbá 1741. november 5-én ketten bizonyították, hogy az Abaffi család birtokának megosztásakor Gáborffi Gábornak két jobbágy jutott.²⁰⁸

A jobbágyi kötelezettségekre utal az az okmány, amelyet 1750-ben írtak: 1750 körül a szárhegyi Lázár család utasításba adta birtokfelügyelőjének, hogy a jobbágyok beadási kötelezettsége: „bő magyaró idején fél véka, mikor kevesebb, ahhoz képest legalább egy ejtel, egy-egy mokus bőrostól ősszel, egy-egy ejtel száraz szentgyörgy gomba, egy véka zab, egy fias juh, egy ejtel száraz komló, tíz-tíz font szurok, ebből pedig senki sincs exemotus [mentesítve], szőlőkaró öt-ötszáz“.²⁰⁹)

A későbbiekben még összeírt jobbágyok: 1767-ben a Székelyföldön 10 722 fő, 28,92 százalék; 1791-ben 12 145, 38,96 százalék; 1808-ban 13 022, 35,22 százalék, 1821-ben 13 069 fő, 34,30 százalék.²¹⁰

Amint látható a határőrség felállítását követően is folyamatosan gyarapodott a jobbágyok száma, és rendszerint meghaladta a lakosság egyharmadát.

1785. szeptember 22-én érkezett Csíkba II. József rendelete a jobbágysággal kapcsolatban. Ennek eredményeként ez év november 11-én a gyergyói alszolgabíró, László Elek jelentette az udvarhelyi állandó táblának és a főispánnak, csíkszentdomokosi Sándor Lászlónak, hogy a jobbágyok az említett rendelet nyomán a földesuraknak nem hajlandók dolgozni, azt beszélik, hogy a föld őket illeti meg, azokat is, akik dolgoznak, megveréssel fenyegetik. Biztatást a katonai vezetőktől is kaptak.²¹¹

A felcsíki hat falu jobbágyairól a XIX. század elején számos peres irat tudósít. Közülük sorolunk fel:

1803-ban Karcfalván lakó Blága György dánfalvi Kovács György jobbágya.

1804. március 13-i lejegyzés: Dánfalván Boér Isván 60 éves méltóságos Cserei Pál jobbágya, hasonlóképpen Cserei Pál jobbágya a 27 éves Boér József is. Dánfalván Kovács Elek jobbágya az 52 éves Tódor János és István, szintén Dánfalván Szóts János 40 éves a zaláni Apor familia jobbágya, Gutzuj János 50 éves Székely Miklós jobbágya, Blága Tódor Kovács György jobbágya, a Kovács György jobbágya Bodor Mátyás is, hasonlóképpen az ő jobbágya a karcfalván lakó Blága György és felesége, a 40 éves Boér Borbála, továbbá Dánfalván a 33 éves Kató Péter jobbágya Bíró Lászlónak. Oltfalvában az 56 éves Kálmán Imre és felesége Kajtár Borbála a Bíró László jobbágya, Madarason a 38 éves Kásás Miklós Cserei Pál jobbágya.

Karcfalván Bíró László úr jobbágya Mészáros László, 39 éves és a 61 éves Mészáros József, Kálmán József is, a 60 éves Kató Márton és az 50 éves Székely Ferenc szintén jobbágyok. Ugyanitt Bíró Samelné asszony jobbágya: Mészáros Márton, a 22 éves Mészáros József, a 61 éves Mészáros Péter, a 64 éves Kálmán József, Lakatos István jobbágya a 40 éves Székely András. Jenőfalván az 50 éves Kőrösi József szintén jobbágy, 1806-ban Dánfalván Kovács Elek jobbágya volt az 50 éves Tódor János, Tódor Ferenc, lófő Ferencz Péter jobbágya Tódor Simon.

1808-ban Dánfalván Iófi Kovács Antal jobbágya volt Bodor András 45 éves, Bodor Ferenc 30 éves pedig a Kovács Györggyé. Jobbágy volt Simon János is.

Oltfalván ugyanebben az évben volt jobbágy Hella György és felesége Boér Mária.

Madarason 1808-ban Kűs Ferenc 45 éves a Cserei familia jobbágya, jobbágy Kálmán István 38 éves is. Szintén Madarason Fazakas József 50 éves és Fazakas Ádám 53 éves a Bíró familia jobbágya volt.

Dánfalván élt 1809-ben rövid ideig Ötvös Ferenc és felsége Tódor Margit, akik a gróf Gyulai házhoz tartozó jobbágyok voltak.

Felcsíkon is gyakran éles ellentét alakult ki a jobbágyok és a katonai renchez tartozók között. 1811-ben a „Karcfalván lakó jobbágy részen való személyek minnyájan“ folyamodtak „Tekintetes Csík Taplotzai Lázár Ferenc Úrhoz“, aki Felcsíkszék királybírája volt, hogy a katonai renden levők háttérbe szorítják a jobbágyokat. Azt kifogásolják, hogy a falu közös jövedelméből nem részesülhetnek, viszont a terhekből, például útszínalásból, harmadrészt tőlük követelnek. Ha jobbágy megy olyan helyre kaszálni, ahol a falu csordái és igavonó marhái nyaralnak, nyomban „megzálogosítják“, Székely Andrásnak kaszáját elvették, vissza sem adták, de a katonarészen ott kaszálókat nem bántották, a havasokból „legkisebb részt“ sem kaphatnak, holott a főkirálybíró úr már 1806-ban ígérte rendezését.

1814. május 17-én a Főkormányszék Bánffi György és Lázár Sámuel aláírásával arról értesíti Felcsíkszék alkirálybíróját, hogy a jobbágyok panaszait gyakrabban vizsgálják meg, és a „legnagyobb igazsággal és egyenességgel sietve“ intézkedjenek, a határozatot az illető jobbágytartóval is közölik.

1816. szeptember 19-én Herman kapitány a dánfalvi jobbágyokra panaszkodott Lázár Ferenc felcsíki alkirálybírónál. Azt jelentette, hogy a dánfalvi jobbágybíró nem volt hajlandó a katonai parancsnokság utasítását teljesíteni, mert azt tudta, hogy az csak a katonai renden levőkre vonatkozik. Kéri az alkirálybírót, hogy engedelmességre utasítsa a jobbágyokat. 1820. június 29-én Dánfalván „taplocai nemes Domokos Elek actualis és böjti nemes Böjthi Imreh hűtös assessor“ dánfalviakat esketett arra, hogy igazságot közölnek.

Elsőnek a jobbágyokról érdeklődtek. Az elmondások szerint azt rögzítették, hogy kötelezettségüket az atyáiktól örökölt szokás szerint végzik el.

A „nagyajtai méltóságos Cserei Mihály úr, úgy Cserei Pál colonusai úri kenyér mellett hetenként két napot tesznek gyalog vagy ökörral, ahogy az úri szolgálatbeli szükség kívánja, úgy „komponát“ [kötélféle] is fonnak négy fontot (egy font kb. félkiló), s ezen szolgálatot úri kenyér mellett teszik“.

Dánfalván Bíró Lászlóné is voltak jobbágyai. Ők is hetente két napot szolgálnak, és „komponát“ is fonnak: négy font kendert, négy gyapjút, a „robottális szolgálatot“ a maguk kenyeren végzik. Neki dolgozik Kálmány János fiával, Péterrel és Mészáros László fiával, Mihállal, akik egy telken laknak.

További közlés: „Székely Lajos, Kovács Antal és Lajos, úgy hadnagy Beczman, Barabás Lajos és Lukács István uraké egy héten egy napot tesznek a fennebbi kitétel szerint, annyi különbséggel mégis, hogy ezek komponát nem fonnak, és úri kenyér mellett szolgálnak, a Kovács Antal úr inquilinusai [jobbágyai] pedig esztendőnként adnak két juh hasznót. És így az egész falu ad 1850 napi robottális szolgálatot, és fonnak 72 komponát“. A robotot lehetőleg négy ökörral végzik, mások kettővel. A szolgálat napfelkeléstől naplementéig tart, a szántást kivéve.

A jobbágyok szabadon erdölhetnek: elsősorban a maguk szükségletének a tűzifa, vagy valamely eszköz készítéséhez. De hozhat tőkét is kereskedés céljából, amelyet fűrészren kivágnak, helyben is eladhatnak, elvihetik Brassóba is, amely öt napi járót, de fáradságának jutalmát árából megkaphatja.

Megállapították, hogy Dánfalván szőlő nem terem, de szállíthatnak bort, s a faluban a jobbágy is „elkorcsomárolhassa“. Ugyanekkor azt is közlik, hogy „a falunak közönséges havasából jövő haszonvételből a colonusok is részesülnek“.

A következő évekből is megemlítünk egy-egy jobbágyot: 1822-ben Szentdomokoson Opra János 57 éves volt jobbágy, Szenttamáson pedig Papp János 18 éves.

1837-ben Dánfalván jobbágy volt: László József, fiai Antal, István, József is, továbbá Bokor Ferenc, akinek második felesége Katona Teréz, két gyermekük László János és Márton.

1841-ben dánfalvi jobbágy János Ferenc és János József kéri, hogy Kováts Lajosné asszony és Venczel kadét ne lakoltassa ki „a jószágból“.

1842-ben Dánfalván jobbágy volt Kálmány István 40 éves, Oltfalvában Kálmány János, akinek felesége Demeter Borbála.

Szintén ebben az évben volt jobbágy Dánfalván Blága Vaszi és Gutzuj István, Oltfalvában László József, aki Székely László assessor úr jobbágya volt.

1843-ban dánfalvi jobbágy Boér József, István, András és János. Ebben az évben még említették Mészáros Mihályt és Józsefet.

Szintén Dánfalván volt jobbágy Katona János 80 éves. Karcfalván élő jobbágy volt János Péter 60 éves, Kató Péter 72 éves, Mészáros József 66 éves, Mészáros István 70 éves.²¹²

Az 1848-as számbavétel szerint a felcsíki hat faluban a jobbágyok száma: Madarason 107, Dánfalván 56, Karcfalván 14, Jenőfalván 15, Szenttamáson 21, Szentdomokoson 12, összesen 225, Csik székeiben összesen 3119.²¹³

És következett 1848-as jobbágyfelszabadítás. „Előleges értesítés“-ként gróf Teleki József kormányzó június 7-én közölte, hogy a jobbágyság megszüntetése június 18-án kezdődik. A felszabadítás túlbonyolítása elég sok vitát váltott ki a következő napokban, de a jobbágyi rend folyamatosan teljesen megszűnt.²¹⁴

ZSELLÉREK

A zsellérség megjelenése nagyjából egybeesik a jobbágyságéval, a kifejezés visszanyúlik a XIV–XV. századra. Többségük nem rendelkezett földdel, saját házhellyel sem, igás állatja is hiányzott. A földbirtokon gyalogszerrel és viszonylag kevés napon dolgoztak. A XVI. században a Székelyföldön is közismertté váltak, az 1600-as évek elején már gyarapodott számú csoportot alkottak. Megkülönböztettek házas zselléreket, akik többnyire viskókban, a későbbi cigányzsellérek hurubákban laktak, és házatlanok, akik más telkén találtak lakásra.

Említették úrbéri és nem úrbéri voltukat is. Az úrbéri zsellérek bizonyos földhasználati lehetőséghez jutottak, a nem úrbérik tulajdonképpen a falu nincstelen emberei.²¹⁵

Könnyebben változtathatták helyeiket, mint a jobbágyok, kötelezettségük is kevesebb volt. Helyük változtathatósága igazolásaként hivatkoztunk az 1635. évi gyulafehérvári országgyűlés határozatára, mely kimondja, hogy ha valaki „sellér“ engedély nélkül más úrhoz kötötte magát, új gazdája nem köteles visszaadni.²¹⁶

Csíkban bizonyos kötöttséget próbáltak elérni, amikor 1714-ben úgy határoztak, hogy a moldvai ember, ha hazamegy, visszatértek ahhoz a gazdához köteles megjelenni, ahonnan eltávozott. A kötelezettségről is feljegyezték 1680-ban, hogy a zsellér hetente csak két napot dolgozik gazdájának.²¹⁷

Dánfalvi zsellérekéről név szerint 1614-ből tudunk. Az akkori összeírás szerint Dánfalván 17 zsellércsalád élt, azt is megjelölték, ki a gazdája.²¹⁸

Ebből megállapítható, hogy Péter Jánosnak 3 zsellére volt: Kicsi János, Oláh Péter és Mihály, Zsók Andrásnak 2: Simó Gergely és Szilágyi Mihály. A többi gazdának egy zsellére volt.

A felcsíki hat faluban a következőképpen oszoltak meg a zsellérek: Madarason 33, Karcfalván 14, Jenőfalván 12, Szenttamáson 19, Szentdomokoson 5. Összesen 63.²¹⁹

A csíki, gyergyói, kászoni számvetés szerint ezen a részen 1041 személyt írtak össze, amely szám a székely székek között a legnagyobb, hisz Udvarhelyen 441, Háromszéken 560 a zsellérek száma.²²⁰

A Székelyföldön ekkor 3000 zsellérről közöltek adatokat.²²¹

Időközben még néhány összeírás iratai fennmaradtak, ellenben a zselléreket külön nem tüntették fel, mivel a katonai erőket vették számba. Figyelembe kell vennünk, hogy a tatár-török betöréskor, 1658. október 21-én Csíkból 9000 lakost hurcoltak fogságba, 1794 telén pedig több mint 7000-et, nem számítva azokat, akiket a támadók faluról falura járva megöltek, sőt néhány falu lakosságát teljesen kiirtották. Így az 1703-as összeírásakor feltüntetett zsellérek száma lényegesen kevesebb a korábbiaknál: Madarason 7, Dánfalván 10, Karcfalván 6, Jenőfalván 6, Szenttamáson 7, Szentdomokoson 9, összesen 45 zsellért számláltak össze.

Ekkor Kászon kivételével Csíkban 548 zsellért írtak össze, vagyis az 1614-es összeíráshoz képest felére csökkent számuk

1721-ben a nagy pestisjárványt követően két évvel a felcsíki hat faluban készült összeírás eredménye: Madaras 1, Szenttamás 1, Szentdomokos 5, összesen 7, Felcsík minden falujában összesen 43 zsellér.²²²

Bizonyos eltérő adatokat lehet találni az Acsády Ignác 1720-ra vonatkozó közleményében. Ő Felcsíkból 45 adatot közölt, Alcsíkból 26-ot, Gyergyóból 28-at, Kászomból 18-at, Csíkból összesen 117-et.²²³

Értékes adatokat őrzött meg Csíkról és a felcsíki hat faluról az 1750-es összeírás. Dánfalván ebben az évben 4 család zsellér élt, akik máshonnan telepedtek a faluba. Név szerint: Bukur Oláh és Stephanus Oláh telektartozékkal rendelkező zsellérek, Milován és András Péter telektartozék nélkül voltak zsellérek.

A hat falu zsellérei: Madaras 15, Dánfalva 4, Karcfalva 4, Jenőfalva 2, Szentdomokos 6, összesen 31.²²⁴

1750-ben Csíkban összesen 237 zsellért írtak össze.

E növekedéskor azt is figyelembe kell vennünk, hogy egyre többen érkeztek Csíkba Moldvából, Havaselvéről is.

A fenti évben a Székelyföldön összesen 3076 zsellér élt. Ismerjük a következőkben még néhány év adatait: 1767-ben 3655, 1791-ben 4847, 1808-ban 6628, 1821-ben 7228 zsellért számoltak össze.²²⁵

1848-ra a Székelyföldön az előző évtizedekhez képest csökkent a zsellérek száma, mégpedig 5899-re. Ebből az évből falvanként is ismerjük a zsellérek számát, de meglepetésre a felcsíki hat faluban egyet sem tartottak nyilván.

Az összeírásból kiderül, hogy a XVIII. század végén, a XIX. század elején Csíkba annyi zsellér érkezett, amely az 1750-eshez viszonyítva ötszörösénél is több, vagyis 1233. Ezt a számot elsősorban a határ menti falvakra érkezők adták. Például: Szentmihályon 20, Gyimesfelsőlokon 245, Iványoson 132.

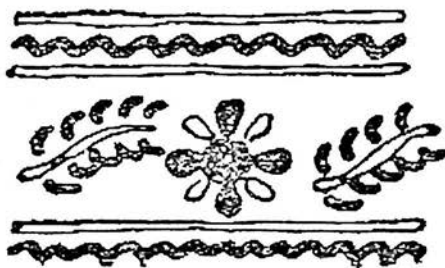
Az 1848. június 18-i jobbágyfelszabadulással egy időben a zsellérek is szabadoknak vélték magukat: tovább nem dolgoztak régi helyükön, többségük a nemzetőrök közé jelentkezett, de rövid idő teltével őket ezen katonai alakulatból kezdték kiszorítani, sőt a szabadságharc leverése után tudomásukra hozták, hogy akiknek 1848 előtt megadózott földjük nem volt, a szolgálat alól a továbbiakban nem mentesek.²²⁶

Mindezek nem érintették a felcsíki hat falut.

EMBERE

A XIX. században gyakran jelölik az alárendelt viszonyt „embere“ szóval, amely többnyire vagy jobbágyot, vagy zsellért jelent. 1804-ben néhány feljegyzés is megmaradt: március 13-án Dánfalván így nevezték Blága János feleségét, Hajdú Annát: „Kovács Antal úr embere“, március 23-án Dánfalván élt Kató Márton, aki Bíró László embere volt. Ugyanebben az évben Gutzuj János 48 éves Dánfalván nemzetes Székely Miklós úr embere, Tódor István 52 éves a nemzetes Kovács Elek úr embere. Világossá teszi az elnevezést a következő bejegyzés: Simon András 52 esztendő s jobbágy Kovács János úr embere.

1804-ben Madarason Ityin János 52 éves méltóságos Bíró László úr embere, Karcfalván Kató Péter 34 éves méltóságos Bíró Sámuel úr embere.²²⁷

1. Egyed Ákos 2006. 44–47.
2. SZOT I. 100:LXXXVII.sz., 102:LXXXVIII.sz., 170:CXLII.sz.
3. Endes Miklós dr. 1994(1938). 38. és 50.
4. SZOT III. 81:472.sz.
5. Endes Miklós dr. 1994(1938). 27.
6. Lásd I. kötet 16–17.
7. SZOT I. 219–220.; VIII. 167:103.sz.; Endes Miklós dr. 1994(1938). 28.
8. Benkő Károly II. 1853. 61–62.
9. Endes Miklós dr. 1994(1938). 29.
10. Benkő Károly II. 1853. 61–62.
11. Garda Dezső 1999. 40–42.
12. Demény Lajos 1976. 62–63.
13. A neveket lásd az I. kötet 154. oldalán.
14. Endes Miklós dr. 1994(1938). 37, 59.
15. SZOTÚS IV. 42–44.
16. Sándor Imre 1910. 2.
17. EMSZT VIII. 13.
18. Sándor Imre 1910. 6.
19. SZOT V. 142:997. sz.
20. Endes Miklós dr. 1994(1938). 93.
21. SZOT V. 153:1011. sz.
22. Sándor Imre 1910. 10.
23. SZOT V. 151:1007. sz.; SZOTÚS IV. 89.
24. Endes Miklós dr. 1994(1938). 101–102.
25. SZOTÚS IV. 531. és 534.
26. Egyed Ákos 2006. 134.
27. Sándor Imre 1910. 20–21.
28. Endes Miklós dr. 1994(1938). 105.
29. J.Siebmacher 's gross und allgemeines Wappenbuch II. Siebenbürger Adel. Nürnberg 1895. Címer 201. oldal XIX. szám, leírása a 271. oldalon.
30. Dánfalva névjegyzéke az I. kötet 160–166. oldalon.
31. Endes Miklós dr. 1994(1938). 108, 110–112, 116–119.
32. Endes Miklós dr. 1994(1938). 116.
33. Garda Dezső 1999. 67.
34. Egyed Ákos 2006. 147.
35. Imreh István 1983. 317–319.
36. SZOT VI. 39:1378. sz.; SZOTÚS: VIII. 27, 83–84, 291.
37. Endes Miklós dr. 1994(1938). 520–522.
38. Garda Dezső 1999. 341.
39. SZOT VII. 183:1464.sz., 185–187:1465. sz.
40. Benkő József II. 1999. 223.; Garda Dezső 1999.133–158.; Pál-Antal Sándor 2003. 174–175.
41. Endes Miklós dr. 1994(1938). 381.
42. Benkő József II. 1999. 213.; Connert János dr. 1906. 205.
43. Imreh István 1987. 78.; Lásd Albert Ernő 2004_a. 82–96.
44. Endes Miklós dr. 1994(1938). 172.
45. Antal Imre 1994. 64–65.
46. Benkő Károly II. 1853. 32.
47. Antal Imre 1994. 71.
48. CSÁLvt F. 28. II. csomag 136. sz., III. csomag 161. sz., IV. csomag 235. sz., XVII. csomag 1202. sz. 2.
49. Antal Imre 1994. 75–92.
50. Takács Péter (szerkesztette) 2003. 161–163, 171.
51. Endes Miklós dr. 1994(1938). 244, 249, 252, 253–254.
52. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1048. sz. 1.; XVIII. csomag, 1227. sz. 2.

53. Endes Miklós dr. 1994(1938). 263, 265–266.
54. Bona Gábor III. 1999. 248.
55. Sándor Imre 1910. 2, 8, 14.
56. Endes Miklós dr. 1994(1938). 116.
57. Sándor Imre 1910. 46–47.
58. SÁLvt F. 36. 1013. sz.
59. Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen 1900. Aprobata Constitutio. 317.
60. Imreh István 1987. 75–77.
61. Egyed Ákos 2006. 147.
62. Endes Miklós dr. 1994(1938). 108.
63. Garda Dezső 1999. 57.
64. EMSZT I. 425.
65. Garda Dezső 1999 141.
66. Összehasonlító adatok az I. kötet 175. oldalán található.
67. Közli Garda Dezső 1999. 132–164.
68. Benkő József II. 1999. 223.
69. Benkő Károly I. 1853. 63.
70. Egyed Ákos 2006. 201.
71. Egyed Ákos 2006. 44–46.
72. Jakó Zsigmond 1979. 19
73. Connert János dr. 1901. 74.
74. Egyed Ákos 2006. 64.
75. SZOT I. 194:CLXIII. sz.
76. Idézi Egyed Ákos 2006. 49–50.
77. Egyed Ákos 2006. 50.
78. SZOT VIII. 167:103. sz.
79. SZOT I. 306:CCXXIV. sz.
80. Bodor György 2003. 31.
81. Benkő József II. 1999. 15.
82. SZOT II. 163:CCCXXXVI. sz.
83. Jakó Zsigmond 1979. 25.
84. Jakó Zsigmond 1979. 31.
85. EOE II. 160.
86. Endes Miklós dr. 1994(1938). 88–89.
87. Jakó Zsigmond 1979. 30.
88. Sándor Imre 1910. 6.
89. SZOT V. 151:1007. sz. Nevüket lásd az I. kötet 57. oldalán.
90. Benkő Károly II. 1853. 31–32.
91. Sándor Imre 1910. 9.
92. SZOTÚS IV. 89., bizonyos eltérés található a számokban a SZOT V. 220:1030. sz. adataihoz képest.
93. SZOTÚS IV. 74, 190.
94. Garda Dezső 1999. 64.
95. Egyed Ákos 2006. 135.
96. Garda Dezső összesítése 1999. 64–65.
97. Egyed Ákos 2006. 153.
98. Garda Dezső 1999. 65.
99. SZOT VII. 186–187:1465. sz.
100. A dánfalviak névsorát lásd az I. kötet 169. oldalán.
101. Az összesítés és a nevek az I. kötet 171. és 173. oldalán található.
102. Pataki József 1971. 76–78.
103. SZOTÚS VIII. 29–31, 232–234, 241–244.
104. SZOTÚS IV. 291–293.
105. Connert János dr. 1906. 195. 251–252.
106. Garda Dezső 1999. 175–178; a nevek megtalálhatók az I. kötet 177–178. oldalon.

107. CSÁLvt F. 28. XIII. csomag 887. sz.; XV. csomag, 1047. sz.
108. Antal Imre 1994. 68.
109. CSÁLvt F.28. XVII. csomag 1194. sz.
110. CSÁLvt F. 28. Felcsík iratai 136. sz.
111. CSÁLvt F.28. III. csomag 161. sz.; IV. csomag 235. sz., 283. sz.; V. csomag 308, 314. sz.
112. Antal Imre 1994. 76.
113. Antal Imre 1994. 90.; CSÁLvt F. 28. XIII.. csomag 887. sz.; XV. csomag 966, 998. sz.
114. CSÁLvt F. 28. XV. csomag 1047–1048. sz. és 1059. sz.; XVI. csomag 1070. sz., 1074. sz., 1105. sz.
115. Benkő Károly II. 1853. 31. és 34.
116. Hompót Lóránd 2009. május 5.
117. Egyed Ákos 2006. 44–45.
118. SZOT I. 48:XXXVII. sz.
119. Benkő Loránd (főszerkesztő) 1967. I. 1116.
120. Egyed Ákos 2006. 64.
121. Szádeczky Kardoss Lajos dr.1993(1927). 64.
122. SZOT I. 313:CCXXVI. sz., V. 26:913. sz.
123. Egyed Ákos 2006. 138.
124. I. kötet 32. oldal.
125. SZOT V. 104:965. sz.
126. SZOTÚS IV. 697–702. A lejegyzés sorrendjében.
127. Egyed Ákos 2006. 136.
128. Imreh István–Pataki József 1992. 54.
129. I. kötet 170. old. és Geneológiai Füzetek IX. évf. 1911. 1. sz. 18, 48, 50–51.; Garda Dezső 1999. 67.
130. Egyed Ákos 2006. 201.
131. I. kötet 97. old.
132. Antal Imre 1994. 68– 69.
133. CSÁLvt F. 28. III. csomag 161. sz.; VI. csomag 415. sz.
134. Antal Imre 1994. 76
135. CSÁLvt F. 28. VI. csomag 446. sz.; IX. csomag 677. sz
136. Antal Imre 1994. 82.
137. CSÁLvt F. 28. XIII. csomag 887. sz.
138. Antal Imre 1994. 88–90.
139. CSÁLvt F. 28. XIV. csomag 984.sz.; XV. csomag 1047. sz.; XVI. csomag 1067, 1074.sz.
140. Antal Imre 1994. 92.
141. CSÁLvt F. 28. XVII. csomag 1141. sz., 1147. sz.
142. Antal Imre 1994. 92.
143. Albert Ernő 1998 II. 305.
144. Lásd az I. kötet 107–109, 120–121. oldalán.
145. Benkő Loránd 1967 I. 594.
146. Heltai Gáspár é. n. 28. és 52.
147. Garda Dezső1994. 12.; Connert János dr. 1906. 262, 271.
Megkülönböztettek vörös, kék és zöld darabontokat.
148. SZOT II. 253:CCCLXXV. sz
149. Kállay Ferenc 1829. 118.; Imreh István–Pataki József 1992. 46.
150. Petrityvity-Horváth Kozma. é. n. 111.
151. Eredeti írásmódját lásd az EMSZT XII. 579.
152. Sándor Imre 1910. 6. és 8.
153. EMSZT II. 263.
154. SZOTÚS IV. 77–78, 89, 530–536, 698–699.
155. Egyed Ákos 2006. 140.
156. A nevek az I. kötet 162–163 oldalán található.
157. A nevek az I. kötet 165. oldalán található.
158. SZOT VI. 179.; Endes Miklós dr.1994(1938). 111.

159. Connert János dr. 1906. 234.
160. SZOTÚS VII. 186.
161. Connert János dr. 1906. 234–235.
162. SZOTÚS VIII. 37–38, 305–308.
163. Az adatot Connert János dr. 1906. 195. közölte, de Benkő József II. 1999. 223. szerint is csak az armalistakat, együtt a lóföket és gyalogokat tüntették fel korábbi adatok alapján. Ezzel a darabontok időszaka, mint külön katonai csoport, a székelyek történetében le is zárult.)
164. SZOT IV. 150:761. sz.
165. SZOTÚS IV. 78. – a dánfalvi nevek Z-jelzéssel az I. kötet 156. oldalán található
166. SZOT IV. 530–431. A nevek megtalálhatók az I. kötet 158. oldalán,
167. SZOT VI. 27–28.
168. Garda Dezső az Országos Levéltár adatait használta F. 136. 1721-es évi összeírás.
169. Darda Dezső 1999. 368–373.
170. Készített kimutatást Pál-Antal Sándor is az 1721-ben összeírt szabadookról, de azok a számok eltérnek a fentiektől: Pál-Antal Sándor 2003. 173.
171. Garda Dezső 1999. 353.
172. EMSZT VII. 1156.
173. CSÁLvt F. 28. XII. 848. sz. és XVII. csomag 812. és 1202. sz.
174. SZOTÚS VIII. 27–38, 83–84, 86–90.
175. SZOTÚS VIII. 83–84, 233–234, 242, 292.
176. A neveket megtalálhatjuk az I. kötetben a 96, 107–109, 120–121. oldalon.
177. Egyed Ákos 2006. 49, 51.
178. Bartha Gábor 1989. 249.
179. Egyed Ákos 2006. 93. és 99.
180. SZOT II. 161:CCCXXXVI. sz., 208–209:CCCLVI. sz.
181. Demény Lajos 1979. 69. 182.; Garda Dezső 2001. 298.
182. Garda Dezső 2001.298.
183. SZOT II. 182:CCCL. sz.
184. Pál-Antal Sándor 2003. 161. és 173–174.
185. Sándor Imre 1910. 2–11.
186. Endes Miklós dr. 1993(1938). 88–89.
187. SZOT VI. 152:1010. sz., 155:1013. sz.
188. Sándor Imre 1910. 2–11.
189. Connert János dr. 1906. 253.
190. SZOTÚS IV. 77–78. és 89.
191. Egyed Ákos 2006. 154.
192. SZOTÚS IV. 530. A nevek az I. kötet 158. oldalán található.
193. SZOTÚS IV. 530–536.
194. Bözödi György 2002. 62–63.
195. SZOTÚS IV. 581–583.
196. Egyed Ákos 2006. 133–139.
197. Sándor Imre 1910. 13.
198. Sándor Imre 1910. 24, 33–36, 43.
199. SZOT VI. 349–352:1284. sz.
200. Sándor Imre 1910. 47, 50.
201. SZOTÚS VIII. 83. és 292.
202. SZOT VI. 39:1378.sz.
203. Garda Dezső 1999. 341.
204. Venczel József 1980. 42.; Garda Dezső 1999. 347.
205. Sándor Imre 1910. 66.
206. Benkő József II. 1999. 230.
207. Garda Dezső 1999. 353.
208. Sándor Imre 1910. 85. és 87.
209. Kádár Zsombor–Pál-Antal Sándor 2002. 51.

210. Imreh István 1987. 78.
211. Endres Miklós dr. 1993(1938). 227.
212. CSÁLvt F. 28. III. csomag 161. sz., IV. csomag 235. sz., V. csomag 283. sz., 353. sz., VI. csomag 444. sz., VII. csomag 499.sz., VIII. csomag 605. sz., XII. csomag 1048. sz., XV. csomag 1040. sz., 1057. sz. XVI. csomag 1066–1067. sz., 1074.sz. ;
213. Conscriptia 1820. 25–28. Amennyiben hetente két napot dolgozna mindenki, akkor Dánfalván 18 jobbágy volna, de többen egy napot robotolnak, így nagyobb a jobbágyok száma. 1848-ban 56 jobbágyot tartottak nyilván.
214. Egyed Ákos 2001. 124.
215. Egyed Ákos 1981. 34–35.
216. Imreh István–Pataki József 1992. 81.
217. EMSZT XII. 575.
218. A nevek az I. kötet 158–159. oldalán találhatóak.
219. SZOTÚS IV. 530–536.
220. Egyed Ákos 1981. 105.
221. Egyed Ákos 2006. 134.
222. Garda Dezső 1999. 57–58, 144–158, 341.
223. Veczel József 1980. 42.
224. Garda Dezső 1999. 178. 353.
225. Imreh István 1987. 78.
226. Egyed Ákos 1981. 131.
227. CSÁLvt F. 28. III. csomag 161. sz.